

LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCINIS TEISMAS
LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

NUTARIMAS

**DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS VAIKŲ IŠLAIKYMO FONDO ĮSTATYMO
IR LIETUVOS RESPUBLIKOS VAIKŲ IŠLAIKYMO IŠMOKŲ ĮSTATYMO
NUOSTATŲ ATITIKTIES LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCIJAI**

2019 m. lapkričio 8 d. Nr. KT44-N13/2019

Vilnius

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, susidedantis iš Konstitucinio Teismo teisėjų Elvyros Baltutytės, Gintaro Godos, Vytauto Greičiaus, Danutės Jočienės, Gedimino Mesonio, Vyto Miliaus, Daivos Petrylaitės, Janinos Stripeikienės, Dainiaus Žalimo, sekretoriaujant Daivai Pitrėnaitei,

remdamasis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 102, 105 straipsniais, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 1, 53¹ straipsniais, Teismo posėdyje 2019 m. spalio 22 d. rašytinio proceso tvarka išnagrinėjo konstitucinės justicijos bylą Nr. 10/2018 pagal pareiškėjo Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo prašymą Nr. 1B-12/2018 ištirti, ar Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnio 2 daliai, 39 straipsnio 3 daliai neprieštaravo Lietuvos Respublikos vaikų išlaikymo fondo įstatymo 2 straipsnio 3, 5 dalys tiek, kiek jose buvo nustatytas reikalavimas pareiškėjui ir vaikui nuolat gyventi Lietuvoje, kad gautų Vaikų išlaikymo fondo išmoką.

Konstitucinis Teismas

nustatė:

I

Pareiškėjo argumentai

1. Pareiškėjas Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas kreipėsi į Konstitucinį Teismą sustabdęs administracinę bylą, kurioje ginčas kilo dėl Vaikų išlaikymo fondo administracijos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2015 m. liepos 2 d. sprendimo nutraukti vaikui, kuriam tėvas nemoka priteisto išlaikymo, paskirtų išmokų iš Vaikų išlaikymo fondo mokėjimą teisėtumo ir pagrįstumo. Šis sprendimas priimtas atsižvelgus į Lietuvos Respublikos gyventojų registro duomenis, rodančius, kad vaikas išvyko į užsienio valstybę (Airiją).

2. Pareiškėjo Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo prašymas grindžiamas šiais argumentais.

2.1. Seimo 2006 m. gruodžio 19 d. priimto Vaikų išlaikymo fondo įstatymo (toliau – ir Fondo įstatymas) paskirtis buvo užtikrinti vaiko teisę į socialinę apsaugą ir garantuoti valstybės įsipareigojimą, esant šiame įstatyme nustatytiems pagrindams, suteikti vaikui nustatyto dydžio išlaikymą – mokėti vaikui tėvų (ar kitų pagal įstatymus turinčių jį išlaikyti asmenų) nemokamą išlaikymą, valstybei turint teisę sumokėtas išmokas regreso tvarka išieškoti iš skolininko (1 straipsnio 1 dalis) pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 3.204 straipsnio 3 dalį. Šiuo įstatymu Lietuvos valstybė prisiėmė subsidiarią pareigą teikti išlaikymą vaikams, kurie iš savo tėvų ar kitų asmenų, pagal įstatymus turinčių juos išlaikyti, negauna pagal Konstitucijos 38 straipsnį ir CK 3.192 straipsnio 1 dalį privalomo išlaikymo.

Fondo įstatymo 3 straipsnio 1 dalyje numatyti Vaikų išlaikymo fondo išmokų (toliau – ir Fondo išmokos) mokėjimo pagrindai ir 6 straipsnio 1 dalyje nustatyti šių išmokų mokėjimo nutraukimo pagrindai nebuvo susiję su vaiko ar pareiškėjo gyvenamąja vieta (jos pakeitimu). Tačiau šio įstatymo 2 straipsnio 5 dalį, kurioje buvo įtvirtinta vaiko sąvoka, siejant su šio straipsnio 2 dalimi, kurioje buvo įtvirtinta nuolat Lietuvos Respublikoje gyvenančių asmenų sąvoka, taip pat su įstatymo paskirtį nustatančia 1 straipsnio 1 dalimi darytina išvada, kad valstybės įsipareigojimas suteikti nustatyto dydžio išlaikymą šiuo įstatymu buvo užtikrinamas tik nuolat gyvenančiam Lietuvos Respublikoje (t. y. kurio duomenys apie gyvenamąją vietą Lietuvos Respublikoje yra įrašyti į Lietuvos Respublikos gyventojų registrą) jaunesniam nei 18 metų asmeniui, taip pat vyresniam nei 18 metų nedarbingam asmeniui, kuriam iki sukankant 18 metų buvo nustatytas invalidumas (neįgalumas). Be to, Fondo įstatymo 2 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad pareiškėjas – vienas iš tėvų, su kuriuo teismo sprendimu gyvena vaikas, arba globėjas (rūpintojas), kurie taip pat nuolat gyvena Lietuvos Respublikoje ir kurie kreipiasi į Vaikų išlaikymo fondo administratorių dėl vaiko išlaikymo lėšų mokėjimo.

Taigi, pasak pareiškėjo, pagal ginčijamas Fondo įstatymo nuostatas Fondo išmokų mokėjimas galėjo būti nutraukiamas pareiškėjui ir (arba) vaikui išvykus nuolat gyventi į kitą valstybę, nes pareiškėjas ir (arba) vaikas, pasikeitus jų nuolatinei gyvenamajai vietai (išvykus jiems

gyventi į kitą valstybę, nepaisant to, ar jos teisės aktuose yra numatyta teisė gauti atitinkamų fondų išmokas), buvo laikomi praradusiais teisinį subjektiškumą šio įstatymo požiūriu.

2.2. Atsižvelgdamas į Konstitucijos 38 straipsnio 1, 2 dalis, 39 straipsnio 3 dalį, kuriose įtvirtinti konstituciniai šeimos, motinystės, tėvystės ir vaikystės apsaugos pagrindai, taip pat į juos atskleidžiančias *inter alia* Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d., 2012 m. vasario 27 d., 2012 m. gruodžio 14 d. nutarimuose suformuluotas oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatas, pareiškėjas daro išvadą, kad, valstybei saugant ir globojant šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę bei teikiant joms paramą, visų pirma turi būti vadovaujamosi vaiko interesais ir siekiama, kad valstybės paramą gautų adresatas – konkretus vaikas, kurio išlaikymui ši parama skiriama.

2.3. Seimui 1995 m. liepos 3 d. įstatymu ratifikavus 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvenciją, Lietuvos Respublika prisiėmė įsipareigojimus vykdyti šios konvencijos nuostatas ir užtikrinti joje įtvirtintų principų laikymąsi. Šios konvencijos 3 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas vaiko interesų prioriteto principas: imantis bet kokių su vaiku susijusių veiksmų, nesvarbu, ar tai darytų valstybinės, ar privačios įstaigos, užsiimančios socialiniu aprūpinimu, teismai, administracijos ar įstatymų leidybos institucijos, svarbiausia – vaiko interesai. Pagal to paties straipsnio 2 dalį valstybės dalyvės įsipareigojo teikti vaikui tokią apsaugą ir globą, kokios reikia jo gerovei, atsižvelgdamos į jo tėvų, globėjų ar kitų asmenų, atsakančių už jį pagal įstatymą, teises ir pareigas, ir tam tikslui imtis atitinkamų teisinių ir administracinių priemonių.

2.4. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat yra konstatavęs, kad aiškindami ir taikydami teisės normas, kurios reguliuoja klausimus, susijusius su vaikų teisėmis, kartu ir su jų išlaikymu, teismai pirmiausia turi vadovautis vaiko interesais (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2002 m. birželio 21 d. nutarimo Nr. 35 „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nustatant nepilnamečių vaikų gyvenamąją vietą, tėvams gyvenant skyrium“ 2 punktas); išlaikymo negavimas ar pareigos išlaikyti nevykdymas neatitinka vaiko interesų ir negali būti toleruojamas (2003 m. sausio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-96; 2008 m. lapkričio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-531/2008).

2.5. 2004 m. balandžio 29 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentu (EB) Nr. 883/2004 dėl socialinės apsaugos sistemų koordinavimo (toliau – Reglamentas (EB) Nr. 883/2004) nustatytos bendrosios taisyklės, užtikrinančios visų Europos Sąjungos (toliau – ir ES) piliečių (ir jų šeimos narių), keliaujančių po ES, teises į socialinę apsaugą, įskaitant teisę į šeimos išmokas (3 straipsnis). Tačiau šiame reglamente nurodyta, kad išankstiniai išlaikymo pašalpos mokėjimai yra gražintini mokėjimai, kurie skirti kompensuoti tais atvejais, kai vienas iš tėvų nevykdo savo iš šeimos teisės kylančios teisinės prievolės išlaikyti savo vaiką, ir kurie neturėtų būti laikomi tiesiogine šeimų iš kolektyvinės paramos gaunama išmoka, todėl tokioms išlaikymo pašalpoms neturėtų būti taikomos koordinavimo taisyklės (36 konstatuojamoji dalis). Be to, šiame reglamente *expressis verbis*

nurodyta, kad į jo taikymo sritį nepatenka ir išmokoms šeimai nėra priskiriamos pagal Vaikų išlaikymo fondo įstatymą mokamos Fondo išmokos (1 straipsnio 2 punktą ir I priedo 1 dalies įrašas, susijęs su Lietuva). Todėl tokių išmokų gavėjams pagal šį reglamentą nesuteikiama garantija, kad, persikėlus gyventi į kitą ES šalį, jiems bus mokamos išmokos.

Tačiau, kaip pažymi pareiškėjas, laisvas darbuotojų judėjimas, kuris yra vienas pagrindinių ES principų, įtvirtintas Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (toliau – ir SESV) 45 straipsnyje ir reiškia, kad panaikinama bet kokia valstybių narių darbuotojų diskriminacija dėl pilietybės įdarbinimo, darbo užmokesčio ir kitų darbo ir užimtumo sąlygų atžvilgiu – darbuotojai ir jų šeimos nariai turi teisę atvykti į šalį ir joje apsigyventi, taip pat teisę dirbti kitoje valstybėje narėje ir būti traktuojami taip pat, kaip tos valstybės narės piliečiai. Be to, Europos Sąjungos Teisingumo Teismas (toliau – ESTT) yra konstatavęs, kad į ES teisės taikymo sritį patenka tos situacijos, kurios susijusios su naudojimusi SESV garantuojamomis pagrindinėmis laisvėmis, pirmiausia SESV 21 straipsniu suteikta teise laisvai judėti ir apsigyventi valstybių narių teritorijoje; pagal SESV ES piliečiams suteikiamos galimybės judėjimo srityje nebūtų visiškai veiksmingos, jei valstybės narės pilietį nuo naudojimosi jomis būtų galima atgrasyti sudarant kliūtis jam apsigyventi kitoje valstybėje narėje jo kilmės valstybės teisės aktais, dėl kurių jis atsidurtų mažiau palankioje padėtyje vien dėl to, kad pasinaudojo šiomis galimybėmis. Toks vienos iš SESV užtikrinamų pagrindinių laisvių apribojimas pagal ES teisę gali būti pateisinamas tik jeigu jis pagrįstas objektyviais bendrojo intereso pagrindais, nepriklausančiais nuo atitinkamų asmenų pilietybės, ir yra proporcingas nacionaline teise siekiamam teisėtam tikslui (2015 m. vasario 26 d. sprendimo byloje C-359/13 *Martens* 22, 26, 34 punktai).

2.6. Taigi, pasak pareiškėjo, Fondo įstatymo 2 straipsnio 3, 5 dalyse įtvirtintas teisinis reguliavimas, pagal kurį asmenų, laikomų pareiškėju ir vaiku, teisinis subjektiškumas buvo susietas su nuolatinės gyvenamosios vietos Lietuvos Respublikoje sąlyga ir pagal kurį pareiškėjas ir (arba) vaikas, pasikeitus jų nuolatinei gyvenamajai vietai (išvykus jiems gyventi į kitą valstybę, nepaisant to, ar jos teisės aktuose yra numatyta teisė gauti atitinkamų fondų išmokas), buvo laikomi praradusiais teisinį subjektiškumą šio įstatymo požiūriu, t. y. iš nepilnamečio vaiko apskritai galėjo būti atimta galimybė naudotis teise į valstybės garantuojamą paramą (išlaikymą), prieštarauja minėtiems Lietuvos Respublikos prisiimtiems tarptautiniams įsipareigojimams užtikrinti vaiko interesų prioriteto principo laikymąsi ir darbuotojų bei jų šeimos narių teisę laisvai judėti, apsigyventi ir dirbti ES valstybių narių teritorijoje (traktuojant juos taip pat, kaip tos valstybės narės piliečius), taip pat kyla abejonių dėl jo atitikties Konstitucijos 38 straipsnio 2 daliai, 39 straipsnio 3 daliai.

2.7. Kartu pareiškėjas atkreipia dėmesį, kad Lietuvos Respublikos vaikų išlaikymo išmokų įstatymo (2017 m. rugsėjo 28 d. redakcija, įsigaliojusi 2018 m. sausio 1 d.) (toliau – ir Išmokų

įstatymas) 2 straipsnyje nebėra apibrėžtos vaiko sąvokos, o 2 straipsnio 2 dalyje įtvirtintoje pareiškėjo sąvokoje nebėra nuolatinės gyvenamosios vietos elemento. Tačiau pagal šio įstatymo 7 straipsnio 1, 3 punktus ir vaiko, ir pareiškėjo nuolatinė gyvenamoji vieta Lietuvos Respublikoje (Lietuvos Respublikos gyventojų registro duomenimis) *expressis verbis* lemia vaiko teisę į valstybės mokamas vaikų išlaikymo išmokas – yra šių išmokų skyrimo ir mokėjimo sąlygos, kurių bent vienos neatitinkant ir (arba) nepateikus šio įstatymo 8 straipsnyje nurodytų, be kita ko, šias sąlygas patvirtinančių, dokumentų, pagal šio įstatymo 9 straipsnio 5 dalį tokios išmokos neskiriamos. Taip pat neatitinkant bent vienos iš šių sąlygų minėtų išmokų mokėjimas pagal šio įstatymo 10 straipsnio 1 dalies 1, 3 punktus yra nutraukiamas nuo tokių faktinių aplinkybių atsiradimo dienos.

Seimo 2017 m. rugsėjo 28 d. priimto Lietuvos Respublikos vaikų išlaikymo fondo įstatymo Nr. X-987 pakeitimo įstatymo, įsigaliojusio 2018 m. sausio 1 d., 2 straipsnio „Įstatymo įsigaliojimas ir įgyvendinimas“ 2 dalies 3 punkte nustatyta, kad asmeniui iki šio įstatymo įsigaliojimo paskirtos ir mokėtos Fondo išmokos įsigaliojus šiam įstatymui perskaičiuojamos ir toliau mokamos pagal šio įstatymo 1 straipsnyje išdėstytą Išmokų įstatymą. Pasak pareiškėjo, tai reiškia, kad vaikams, kuriems išmokų mokėjimas buvo nutrauktas jiems patiems ar pareiškėjams netekus subjektiškumo, nors teismas tokį Vaikų išlaikymo fondo administracijos veiksmą pripažintų nepagrįstu, pagal Išmokų įstatymą šios išmokos gali būti nebemokamos.

II

Suinteresuoto asmens atstovės argumentai

3. Rengiant bylą Konstitucinio Teismo posėdžiui gauti suinteresuoto asmens Lietuvos Respublikos Seimo atstovės Seimo narės Monikos Navickienės rašytiniai paaiškinimai, kuriuose teigiama, kad ginčijamas teisinis reguliavimas neprieštaravo Konstitucijos 38 straipsnio 2 daliai, 39 straipsnio 3 daliai. Suinteresuoto asmens Seimo atstovės pozicija grindžiama šiais argumentais.

3.1. Suinteresuoto asmens atstovė atkreipia dėmesį, kad CK 3.204 straipsnyje nustatyta Lietuvos valstybės pareiga išlaikyti nepilnamečius vaikus, ilgiau kaip mėnesį negaunančius išlaikymo iš tėvo (motinos) ar iš kitų pilnamečių artimųjų giminaičių, turinčių galimybę juos išlaikyti, įgyvendinama teikiant jiems teisės aktuose numatytą socialinę paramą.

Socialinė parama gali būti teikiama įvairiais būdais. Socialinės paramos teikimo būdai, jos apimtis, teikimo tvarka ir sąlygos yra nustatyti konkrečiuose įstatymuose. Juose nustatyta teisė vienu ar kitu būdu gauti socialinę paramą, be kita ko, siejama su sąlyga, kad asmuo nuolat gyvena Lietuvos Respublikoje (suinteresuoto asmens atstovė nurodo Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymo 1 straipsnį, Lietuvos Respublikos socialinės paramos mokiniams įstatymo 2 straipsnį, Lietuvos Respublikos paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti įstatymo 8 straipsnį, Lietuvos Respublikos pinigines socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymo 1 straipsnį). Ši

teisinė sąsaja nėra atsitiktinė, ji rodo, kad esminė sąlyga teisei įgyti – asmens ir valstybės abipusis teisinis, ekonominis ir socialinis ryšys, kuris pasireiškia ne tik asmens teise į valstybės laiduojamą socialinę apsaugą, bet ir asmens pareiga prisidėti prie to, kad valstybė galėtų savo laiduojamas teises įgyvendinti.

Taigi suinteresuoto asmens atstovė daro išvadą, kad Fondo įstatymo 2 straipsnio 2 dalyje nustatytas asmens ir Lietuvos Respublikos, kaip teisės subjekto, teisinis ryšys: nuolat Lietuvos Respublikoje gyvenančiais asmenimis laikomi Lietuvos Respublikos piliečiai, kurių duomenys apie gyvenamąją vietą Lietuvos Respublikoje, o neturinčių gyvenamosios vietos – apie savivaldybę, kurioje gyvena, yra įrašyti į Lietuvos Respublikos gyventojų registrą, arba nuolat Lietuvos Respublikoje gyvenantys užsieniečiai.

3.2. Laisvas asmenų judėjimas yra viena pagrindinių teisių ES. ES socialinės apsaugos sistemų koordinavimo reglamentais yra koordinuojamas ligos ir motinystės, invalidumo (netekto darbingumo), senatvės išmokų, išmokų maitintojo netekusiems asmenims, išmokų dėl nelaimingų atsitikimų darbe ir susirgimų profesine liga, išmokų mirties atveju, tėvystės, priešpensinių išmokų, taip pat išmokų šeimai mokėjimas. Vienas iš koordinuojamų socialinės apsaugos išmokų, kurios gali būti apibrėžtos skirtingomis sąvokomis, požymių yra šių išmokų išskirtinė paskirtis (ryšys) – jos skiriamos ir mokamos dėl socialinių rizikų sukeltų pasekmių (draudžiamųjų įvykių). Reglamento (EB) Nr. 883/2004 36 konstatuojamojoje dalyje aiškiai nurodyta, kad išankstiniai išlaikymo pašalpos mokėjimai yra gražintini mokėjimai, skirti kompensuoti tais atvejais, kai vienas iš tėvų nevykdo savo iš šeimos teisės kylančios teisinės prievolės išlaikyti savo vaiką, todėl jie neturėtų būti laikomi tiesiogine šeimų iš kolektyvinės paramos gaunama išmoka ir tokioms išlaikymo pašalpoms neturėtų būti taikomos koordinavimo taisyklės. Be to, pagal šio reglamento 1 straipsnio z punktą išmokomis šeimai (kurioms taikomas šis reglamentas pagal jo 3 straipsnį) nelaikomos I priede, be kita ko, nurodytos išankstinės išlaikymo išmokos, tarp jų ir Fondo išmokos pagal Vaikų išlaikymo fondo įstatymą. Pagal Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2010 m. balandžio 23 d. įsakymą Nr. A1-162 „Dėl Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2004 m. gruodžio 27 d. įsakymo Nr. A1-288 „Dėl Europos Tarybos reglamento Nr. 1408/71/EBB ir reglamento Nr. 574/72/EEB nuostatų, susijusių su išmokomis šeimai ir išmoka mirties atveju, įgyvendinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ pakeitimo“ išmokomis šeimai yra laikomos išmokos, mokamos pagal Išmokų vaikams įstatymą.

Taigi, pasak suinteresuoto asmens atstovės, išmokos, kurios buvo skiriamos ir mokamos pagal Fondo įstatymą, o šiuo metu skiriamos ir mokamos pagal Išmokų įstatymą, nepatenka į išmokų šeimai, kurių mokėjimas koordinuojamas pagal ES socialinės apsaugos sistemų koordinavimo reglamentus, sąrašą.

3.3. Jeigu ginčijamame įstatyme nebūtų įtvirtintas reikalavimas pareiškėjui ir vaikui, kad gautų Fondo išmoką, nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje, teisė į šią išmoką būtų nustatyta ne tik tiems asmenims, kuriems būnant nuolatiniais Lietuvos Respublikos gyventojais išmoka buvo paskirta, bet ir tiems kitų valstybių nuolatiniais gyventojams, kurie niekada nebuvo ir neketina būti nuolatiniais Lietuvos Respublikos gyventojais. Toks teisinis reguliavimas reikštų ir tai, kad ES valstybė narė iš kitos valstybės narės atvykusiam nuolat gyventi asmeniui turėtų taikyti tos valstybės narės, iš kurios jis atvyko, teisę. Negana to, asmuo galėtų įgyti teisę į dvi savo esme analogiškas išmokas, jeigu teisė į išmoką būtų nustatyta ir ES valstybėje narėje, kurioje jis nuolat gyvena, ir valstybėje narėje, į kurią jis persikėlė nuolat gyventi. Toks teisinis reguliavimas pažeistų vieną esminių ES socialinės apsaugos sistemų koordinavimo principų – vienos valstybės narės teisės aktų taikymo principą, pagal kurį asmeniui taikomi tik vienos valstybės teisės aktai, net jeigu tai jam yra nepalanku (išskirtinis taikymo pobūdis), o valstybė, kurios teisės aktai turi būti taikomi, negali nustatyti ribojančių sąlygų, trukdančių asmeniui priklausyti jos socialinei sistemai, ar jos teisės aktų taikymo asmeniui masto, taip pat asmuo negali pats pasirinkti taikomų teisės aktų ar jų taikymo masto (privalomas taikymo pobūdis).

Tai, kad buvęs Lietuvos Respublikos nuolatinis gyventojas netenka teisės į pagal Fondo įstatymą mokėtą išmoką, pasak suinteresuoto asmens atstovės, negali būti aiškinama kaip asmens teisių pažeidimas ar kitoks jo teisių suvaržymas tiek nacionalinės, tiek tarptautinės teisės požiūriu, nes pagal minėtus ES socialinės apsaugos sistemų koordinavimo reglamentus asmuo įgyja teisę į socialinę apsaugą pagal ES valstybės narės, į kurią jis persikėlė nuolat gyventi, nacionalinę teisę.

Taigi, kaip pažymi suinteresuoto asmens atstovė, ginčijamu teisiniu reguliavimu nebuvo paneigtas Konstitucijos 38 straipsnio 2 dalyje, 39 straipsnyje įtvirtintas valstybės įsipareigojimas nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuriuo būtų užtikrinta, kad šeima, motinystė, tėvystė ir vaikystė, kaip konstitucinės vertybės, būtų visokeriopai puoselėjamos ir saugomos.

4. Rengiant bylą Konstitucinio Teismo posėdžiui suinteresuoto asmens Seimo atstovė Seimo narė M. Navickienė taip pat pateikė Seimo kanceliarijos Informacijos ir komunikacijos departamento Tyrimų skyriaus parengtą analitinę apžvalgą apie vaikų išlaikymo išmokų reglamentavimą kitose valstybėse.

III

Byloje gauta medžiaga

5. Rengiant bylą Konstitucinio Teismo posėdžiui gautos Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro Lino Kukuraičio, Europos teisės departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos generalinio direktoriaus pavaduotojos, atliekančios generalinio direktoriaus funkcijas, Rūtos Krasuckaitės rašytinės nuomonės.

5.1. Socialinės apsaugos ir darbo ministras L. Kukuraitis pateikė šiuos jo nuomonę, kad ginčijamas teisinis reguliavimas neprieštarauja Konstitucijos 38 straipsnio 2 daliai, 39 straipsnio 3 daliai, pagrindžiančius argumentus.

5.1.1. Pagal CK 3.204 straipsnio 1 dalį valstybė išlaiko nepilnamečius vaikus, ilgiau kaip mėnesį negaunančius išlaikymo iš tėvo (motinos) ar kitų pilnamečių artimųjų giminaičių, turinčių galimybę juos išlaikyti. Siekiant užtikrinti vaiko teisę į socialinę apsaugą, pagrindinės nuostatos dėl Lietuvos valstybės mokamo išlaikymo nepilnamečiams (valstybės skiriamų lėšų vaikui išlaikyti) ir šio išlaikymo sąlygos įtvirtintos iki 2018 m. sausio 1 d. galiojusiame Fondo įstatyme ir 2018 m. sausio 1 d. įsigaliojusiame Išmokų įstatyme. Šiais įstatymais valstybė, esant atitinkamoms sąlygoms, prisiėmė pareigą mokėti vaikui tėvų nemokamą išlaikymą, valstybei turint teisę sumokėtas išmokas regresu tvarka išsiieškoti iš skolininko. Pagal Fondo įstatymo 2 straipsnio 3, 5 dalis ir pareiškėjas, t. y. vienas iš tėvų, su kuriuo teismo sprendimu gyvena vaikas, arba globėjas (rūpintojas), ir vaikas turėjo būti nuolat gyvenantys Lietuvos Respublikoje. Išmokų įstatymo 7 straipsnyje teisė gauti išmoką taip pat susieta tiek su pareiškėjo, tiek su vaiko nuolatine gyvenamąja vieta Lietuvos Respublikoje.

5.1.2. Pagal oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatas, suformuluotas *inter alia* Konstitucinio Teismo 2012 m. vasario 27 d. nutarime, įstatymų leidėjas, atsižvelgdamas į įvairius socialinius, demografinius, ekonominius veiksnius, *inter alia* į valstybės materialines ir finansines galimybes, paisydamas Konstitucijos, turi plačią diskreciją pasirinkti konkrečias šeimos, motinystės, tėvystės ir vaikystės apsaugos ir paramos priemones. Todėl jis gali nustatyti išmokų skyrimo ir mokėjimo, jų mokėjimo nutraukimo sąlygas. Išmokų skyrimo santykių teisinio reguliavimo turinį, jų skyrimo sąlygas lemia toks veiksnys kaip valstybės finansinės galimybės. Teisės gauti išmoką susiejimas tiek su pareiškėjo, tiek su vaiko nuolatine gyvenamąja vieta Lietuvos Respublikoje pateisinamas valstybės finansinėmis galimybėmis įgyvendinti teisę į išmokas.

5.2. Europos teisės departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos generalinio direktoriaus pavaduotojos, atliekančios generalinio direktoriaus funkcijas, R. Krasuckaitės nuomone, Fondo išmokos nepatenka į pareiškėjo prašyme minimo Reglamento (EB) Nr. 883/2004 taikymo sritį, nes šis reglamentas nėra taikomas išankstiniams vaiko išlaikymo išmokos mokėjimams, t. y. grąžintiniams mokėjimams, nelaikomiems tiesiogine šeimų iš kolektyvinės paramos gaunama išmoka ir skiriamiems, kai vienas iš tėvų nevykdo iš šeimos teisės kylančios teisinės prievolės išlaikyti savo vaiką (36 konstatuojamoji dalis, 1 straipsnio z punktas, I priedo I dalies įrašas, susijęs su Lietuva).

Tačiau valstybės narės net ir tose srityse, kuriose nėra suderinimo ES lygmeniu ir kuriose jos išlaiko savo kompetenciją (pvz., socialinės apsaugos sistemų organizavimo sritis), šia kompetencija naudojami atsižvelgdamos į ES pirminės teisės, pirmiausia SESV 20, 21 ir 45 straipsnių, nuostatas.

5.2.1. Ribojančiomis SESV 21 straipsnio 1 dalyje visiems ES piliečiams garantuojamą teisę laisvai judėti iš vienos valstybės narės į kitą ir apsigyventi kitoje valstybėje narėje ESTT jurisprudencijoje ne kartą buvo pripažintos nacionalinės teisės aktų nuostatos, dėl kurių kai kurie valstybės piliečiai atsiduria blogesnėje padėtyje tik dėl to, kad pasinaudojo šia teise. Nuo galimybės pasinaudoti teise laisvai judėti iš vienos valstybės narės į kitą ir apsigyventi kitoje valstybėje narėje gali atgrasyti su gyvenamąja vieta susiję reikalavimai, nustatyti tam tikrų socialinės apsaugos išmokų skyrimui ir mokėjimui (pvz., reikalavimai turėti nuolatinę gyvenamąją vietą valstybėje narėje, būti joje išgyvenus tam tikrą laikotarpį iki kreipimosi dėl išmokos). Tačiau SESV 21 straipsniu garantuojamos teisės apribojimai gali būti pateisinami, jeigu jie pagrįsti objektyviais privalomaisiais bendrojo intereso pagrindais, nepriklausančiais nuo atitinkamų asmenų pilietybės, ir neviršija to, kas būtina siekiant teisėto tikslo pagal nacionalinę teisę.

ESTT yra pripažinęs, kad teisėtas gali būti siekis užtikrinti tam tikro ryšio tarp tam tikros socialinės apsaugos išmokos (lengvatos) gavėjo ir atitinkamos valstybės narės (pvz., ryšio tarp asmens ir valstybės narės darbo rinkos, ryšio tarp asmens ir valstybės narės visuomenės, t. y. tam tikro integracijos į atitinkamos valstybės narės visuomenę lygio) buvimą. Vertindamas ES teisės nereglamentuojamas lengvatas ir išmokas (iš esmės tokios yra ir išmokos pagal Fondo įstatymą), ESTT yra nurodęs, kad valstybės narės turi didelę diskreciją nustatyti išmokos (paramos) gavėjo ryšio su atitinkama valstybe nare vertinimo kriterijus, jos gali nustatyti ir tokio ryšio buvimą įrodantį reikalavimą išmokos (lengvatos) gavėjui tam tikrą laiką nuolat gyventi arba būti rezidentu atitinkamoje valstybėje narėje, tačiau tokio realaus integracijos ryšio buvimo įrodymas neturi būti pernelyg griežtas, išimtinio pobūdžio, turi būti laikomasi proporcingumo principo.

5.2.2. SESV 45 straipsniu, kuriuo užtikrinama darbuotojų judėjimo laisvė, t. y. laisvė valstybių narių piliečiams išvykti iš savo kilmės valstybės ir atvykti į kitos valstybės narės teritoriją bei joje apsigyventi siekiant verstis ekonomine veikla, siekiama uždrausti priemonės, dėl kurių gali būti sudarytos nepalankios sąlygos ES piliečiams vykdyti darbinę veiklą ne savo kilmės valstybės narės teritorijoje, net jeigu tokios kliūtys taikomos neatsižvelgiant į atitinkamo darbuotojo pilietybę. Tačiau, atsižvelgiant į ESTT praktiką, nacionalinės priemonės, galinčios apriboti galimybę pasinaudoti SESV garantuojama darbuotojų judėjimo laisve ar naudojimąsi ja padaryti mažiau patrauklų, gali būti leistinos, jei jomis siekiama SESV atitinkančio teisėto tikslo, jos grindžiamos privalomaisiais bendrojo intereso pagrindais, yra tinkamos tikslui pasiekti ir neviršija to, kas būtina jo siekiant.

5.2.3. Taigi, pasak R. Krasuckaitės, jeigu pareiškėjo ir vaiko nuolatinė gyvenamoji vieta Lietuvos Respublikoje yra išmokos skyrimo sąlyga ar pagrindas sustabdyti (nutraukti) šios išmokos mokėjimą, ES teisės požiūriu svarbu, ar tai yra išimtinė, griežtai taikoma sąlyga išmokai gauti, ar sprendžiant dėl išmokos mokėjimo gali būti atsižvelgiama ir į kitas svarbias aplinkybes. Taip pat ypač svarbu įvertinti, ar Fondo išmoka laikytina išmoka, į kurią asmenys turi teisę tik pagal vienos valstybės narės teisės aktus (Lietuvos Respublikos), ar asmenims išvykus į kitą valstybę narę analogiškos išmokos mokėjimas būtų galimas pagal tos valstybės narės (į kurią jie išvyko) teisės aktus.

Be to, Fondo išmoka yra tik subsidiari parama vaikui ir savo esme skiriasi nuo kitų socialinių išmokų, nagrinėtų ir aptartoje ESTT praktikoje, nes šiuo atveju valstybė, siekdama sušvelninti pareigos išlaikyti savo vaikus nesilaikymo padarinius, įsipareigoja vaikų išlaikymui skirti valstybės lėšas, kurios vėliau išieškomos iš privalančio išlaikyti savo vaiką asmens (vieno iš tėvų), kuriam išlieka pareiga mokėti periodines išmokas savo vaikui išlaikyti. Taigi, net ir netekus galimybės gauti Fondo išmoką, išliktų galimybė šias pinigines lėšas išsireikalauti iš asmens (vieno iš tėvų), kuris teismo sprendimu arba pagal teismo patvirtintą vaiko išlaikymo sutartį kiekvieną mėnesį privalo mokėti periodines išmokas vaikui išlaikyti. Todėl, pasak R. Krasuckaitės, abejotina, ar Fondo išmokos netekimą būtų galima prilyginti situacijoms, kai išvykus iš valstybės narės galimybė gauti tam tikras lėšas yra prarandama negrįžtamai.

6. Rengiant bylą Konstitucinio Teismo posėdžiui taip pat gauta Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos direktoriaus pavaduotojo Ježio Miskio pateikta informacija, kad pagal Fondo įstatymą nuo 2008 m. sausio 1 d. iki 2017 m. gruodžio 31 d. buvo paskirta per 56 tūkst. Fondo išmokų, iš jų apie 21 tūkst. išmokų mokėjimas pagal Išmokų įstatymą buvo tęsiamas po 2018 m. sausio 1 d., o nuo 2018 m. sausio 1 d. iki 2018 m. rugpjūčio 17 d. apie 800 išmokų mokėjimų (apie 4 proc. visų mokamų išmokų) nutraukta pareiškėjui ir (arba) vaikui išvykus iš Lietuvos Respublikos.

Konstitucinis Teismas

konstatuoja:

I

Ginčijamas ir su juo susijęs teisinis reguliavimas

7. Pareiškėjas prašo ištirti, ar Konstitucijai neprieštaravo Vaikų išlaikymo fondo įstatymo 2 straipsnio 3, 5 dalys tiek, kiek jose buvo nustatytas reikalavimas pareiškėjui ir vaikui nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje, kad gautų Vaikų išlaikymo fondo išmoką.

8. Seimas 2006 m. gruodžio 19 d. priėmė Vaikų išlaikymo fondo įstatymą, įsigaliojusį 2008 m. sausio 1 d.

8.1. Fondo įstatymo 1 straipsnyje „Įstatymo paskirtis“ buvo nustatyta:

„1. Šio įstatymo paskirtis – užtikrinti vaiko teisę į socialinę apsaugą ir garantuoti valstybės įsipareigojimą esant šiame įstatyme nustatytiems pagrindams suteikti vaikui nustatyto dydžio išlaikymą. Kartu valstybė įgyja teisę reikalauti, kad asmenys, privalantys išlaikyti vaiką, sugrąžintų valstybei jos išmokėtas vaiko išlaikymo lėšas.

2. Šiuo įstatymu yra steigiamas Vaikų išlaikymo fondas, nustatoma jo paskirtis ir administravimas.

3. Šis įstatymas nustato valstybės skiriamų nustatyto dydžio lėšų vaikui išlaikyti mokėjimo pagrindus.“

8.2. Kaip nurodyta Fondo įstatymo projekto aiškinamajame rašte, šį projektą parengti paskatino dažni asmenų, iš savo buvusių sutuoktinių negaunančių alimentų vaikų išlaikymui, skundai ir įvairių institucijų pateikiami duomenys, iš kurių matyti, kad tėvų prievolės išlaikyti nepilnamečius vaikus užtikrinimas – viena silpniausių šalies teisinės sistemos grandžių: 7 proc. (apie 50 tūkst.) Lietuvoje gyvenančių nepilnamečių vaikų iš savo tėvų negauna priteisto išlaikymo. Aiškinamajame rašte taip pat nurodyta, kad valstybė, esant atitinkamoms sąlygoms, prisiima pareigą mokėti vaikui tėvų nemokamą išlaikymą, turėdama teisę sumokėtas išmokas regreso tvarka išieškoti iš skolininko. Šiame aiškinamajame rašte pažymėta ir tai, kad įstatymo pagrindu steigiamas Vaikų išlaikymo fondas analogiškas veikiančioms daugelyje ES valstybių – Belgijoje, Jungtinėje Karalystėje, Latvijoje, Lenkijoje, Nyderlanduose, Vokietijoje ir kt.

8.3. Taigi pagal Fondo įstatymo 1 straipsnyje nustatytą teisinį reguliavimą valstybė įsipareigojo šio įstatymo nustatytais pagrindais ir sąlygomis iš specialiai įsteigto Vaikų išlaikymo fondo mokėti išmokas vaikams, kurie visai ar iš dalies negauna privalomo išlaikymo iš asmenų, turinčių juos išlaikyti (toliau – ir skolininkai), turėdama teisę regreso tvarka išieškoti iš skolininkų išmokėtas vaiko išlaikymo lėšas.

9. Ginčijamose Fondo įstatymo 2 straipsnio „Pagrindinės šio įstatymo sąvokos“ 3, 5 dalyse buvo nustatyta:

„3. Pareiškėjas – vienas iš tėvų, su kuriuo teismo sprendimu gyvena vaikas, arba globėjas (rūpintojas), kurie nuolat gyvena Lietuvos Respublikoje ir kurie kreipiasi į Vaikų išlaikymo fondo administratorių dėl vaiko išlaikymo lėšų mokėjimo.

<...>

5. Vaikas – nuolat gyvenantis Lietuvos Respublikoje jaunesnis nei 18 metų asmuo, taip pat vyresnis nei 18 metų nedarbingas asmuo, kuriam iki sukankant 18 metų buvo nustatytas invalidumas (neįgalumas).“

9.1. Aiškinant ginčijamas Fondo įstatymo 2 straipsnio 3, 5 dalis pažymėtina, kad pagal jose nustatytą teisinį reguliavimą pareiškėjas yra nuolat gyvenantis Lietuvos Respublikoje ir

besikreipiantis dėl Fondo išmokų vienas iš tėvų, su kuriuo teismo sprendimu gyvena vaikas, arba globėjas (rūpintojas); vaikas, dėl kurio išlaikymui skiriamų Fondo išmokų kreipiasi pareiškėjas, yra nuolat gyvenantis Lietuvos Respublikoje jaunesnis nei 18 metų asmuo arba vyresnis nei 18 metų nedarbingas asmuo, jeigu jam iki sukankant 18 metų buvo nustatytas invalidumas (neįgalumas).

9.2. Kartu paminėtina, kad Fondo įstatymo 2 straipsnio 2 dalyje buvo nustatyta: „Nuolat Lietuvos Respublikoje gyvenantys asmenys – Lietuvos Respublikos piliečiai, kurių duomenys apie gyvenamąją vietą Lietuvos Respublikoje, o neturinčiųjų gyvenamosios vietos – apie savivaldybę, kurioje gyvena, yra įrašyti į Lietuvos Respublikos gyventojų registrą, arba nuolat Lietuvos Respublikoje gyvenantys užsieniečiai.“

9.3. Fondo įstatymo 2 straipsnio 3, 5 dalyse įtvirtintą ginčijamą teisinį reguliavimą aiškinant kartu su šio straipsnio 2 dalies nuostatomis pažymėtina, kad pagal jį ir pareiškėjui (vienam iš tėvų, su kuriuo teismo sprendimu gyvena vaikas, arba globėjui (rūpintojui)), besikreipiančiam dėl Fondo išmokų, ir vaikui (jaunesniam nei 18 metų asmeniui arba vyresniam nei 18 metų nedarbingam asmeniui, jeigu jam iki sukankant 18 metų buvo nustatytas invalidumas (neįgalumas)), dėl kurio išlaikymui skiriamų išmokų kreipiamasi, buvo nustatytas bendras reikalavimas nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje – būti Lietuvos Respublikos piliečiu, kurio duomenys apie gyvenamąją vietą Lietuvos Respublikoje arba savivaldybę, kurioje gyvena, įrašyti į Lietuvos Respublikos gyventojų registrą, arba būti nuolat Lietuvos Respublikoje gyvenančiu užsieniečiu.

10. Fondo įstatymo 3 straipsnyje „Fondo išmokų mokėjimo pagrindai ir išmokų dydžiai“ *inter alia* buvo nustatyta:

„1. Fondo išmokos pagal šio įstatymo nuostatas mokamos tik tuo atveju, kai lėšos vaikui išlaikyti yra priteistos teismo sprendimu arba nustatytos teismo patvirtinta vaiko (vaikų) išlaikymo sutartimi ir yra mokamos periodinėmis išmokomis vieną kartą per mėnesį.

2. Į Fondo administratorių dėl Fondo išmokų mokėjimo gali būti kreipiamasi, kai vaikas negauna teismo sprendimu arba teismo patvirtinta vaiko (vaikų) išlaikymo sutartimi nustatyto išlaikymo ar gauna tik dalį nustatyto išlaikymo <...>

<...>

4. Fondo išmokos mokamos tol, kol yra šiame straipsnyje nustatyti pagrindai ir kol vaikas teismo sprendimu arba teismo patvirtinta vaiko (vaikų) išlaikymo sutartimi turi teisę gauti išlaikymą.“

10.1. Taigi Fondo įstatymo 3 straipsnio 1, 2 dalyse buvo nustatytos šios dvi būtinos Fondo išmokų mokėjimo sąlygos:

– lėšos vaikui išlaikyti priteistos teismo sprendimu arba nustatytos teismo patvirtinta vaiko (vaikų) išlaikymo sutartimi;

– vaikas negauna viso arba dalies teismo sprendimu arba teismo patvirtinta vaiko (vaikų) išlaikymo sutartimi nustatyto išlaikymo.

10.2. Pagal Fondo įstatymo 3 straipsnio 4 dalį Fondo išmokos galėjo būti mokamos tol, kol buvo tenkinamos abi šio straipsnio 1, 2 dalyse nustatytos jų mokėjimo sąlygos (t. y. kol yra vykdytinas teismo sprendimas arba teismo patvirtinta vaiko (vaikų) išlaikymo sutartis ir kol vaikas negauna viso ar dalies šiuo sprendimu arba sutartimi nustatyto išlaikymo) ir kol vaikas teismo sprendimu arba teismo patvirtinta vaiko (vaikų) išlaikymo sutartimi turėjo teisę gauti išlaikymą.

Šiame kontekste paminėtina, kad CK 3.194 straipsnio „Išlaikymo priteisimas“ 3 dalyje (2014 m. rugsėjo 25 d. redakcija) nustatyta, jog išlaikymą teismas priteisia, kol vaikas sulaukia pilnametystės, išskyrus atvejus, kai vaikas yra nedarbingas dėl neįgalumo, kuris nustatytas iki jo pilnametystės.

10.3. Pažymėtina, kad nors, kaip minėta, ginčijamose Fondo įstatymo 2 straipsnio 3, 5 dalyse buvo nustatyta, jog tiek pareiškėjas, kuris kreipiasi dėl Fondo išmokų, tiek vaikas, kurio išlaikymui šios išmokos buvo skiriamos, turi nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje, t. y. reikalavimas tiek pareiškėjui, tiek vaikui nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje buvo įtvirtintas kaip viena iš būtinų teisės kreiptis dėl Fondo išmokų įgijimo ir šių išmokų skyrimo sąlygų, tarp šio įstatymo 3 straipsnyje nurodytų būtinų paskirtų Fondo išmokų mokėjimo sąlygų nebuvo nurodytas reikalavimas pareiškėjui ir vaikui nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje.

11. Fondo įstatymo 6 straipsnio „Fondo išmokų mokėjimo nutraukimas“ 1 dalyje buvo nustatyta:

„1. Fondo administratorius privalo nutraukti Fondo išmokų mokėjimą, jeigu yra bent vienas iš šių pagrindų:

- 1) išnyksta Fondo išmokų mokėjimo pagrindai, nurodyti šio įstatymo 3 straipsnyje;
- 2) skolininkas miršta;
- 3) atsiranda Lietuvos Respublikos civilinio kodekso nustatyti vaikui priteisto išlaikymo išieškojimo nutraukimo pagrindai.“

11.1. Taigi Fondo įstatymo 6 straipsnio 1 dalyje buvo nustatyti trys Fondo išmokų mokėjimo nutraukimo pagrindai, kurių bent vienam esant Fondo administratorius privalėjo nutraukti Fondo išmokų mokėjimą:

– išnyko bent viena iš Fondo įstatymo 3 straipsnyje nustatytų, kaip minėta, būtinų šių Fondo išmokų mokėjimo sąlygų: lėšos vaikui išlaikyti priteistos teismo sprendimu arba nustatytos teismo patvirtinta vaiko (vaikų) išlaikymo sutartimi (1 dalis), vaikas negauna viso arba dalies teismo sprendimu arba teismo patvirtinta vaiko (vaikų) išlaikymo sutartimi nustatyto išlaikymo (2 dalis);

– skolininkas mirė;

– atsirado CK nustatyti vaikui priteisto išlaikymo išieškojimo nutraukimo pagrindai. Šiame kontekste paminėtina, jog CK 3.194 straipsnio 4 dalyje yra nustatyta, kad priteisto išlaikymo išieškojimas nutraukiamas, jeigu: 1) nepilnametis emancipuojamas; 2) vaikas sulaukė pilnametystės (jeigu, kaip minėta, pagal šio straipsnio 3 dalį išlaikymas priteistas iki jo pilnametystės); 3) vaikas įvaikinamas; 4) vaikas miršta.

11.2. Pažymėtina, kad nei Fondo įstatymo 6 straipsnio 1 dalyje, nei kitose šio įstatymo nuostatose nebuvo nustatytas toks Fondo išmokų mokėjimo nutraukimo pagrindas kaip pareiškėjo ir (arba) vaiko išvykimas iš Lietuvos Respublikos į kitą valstybę nuolat gyventi, t. y. Fondo išmokų mokėjimo nutraukimas nebuvo siejamas su asmens, kuris kreipėsi dėl šių išmokų ar kuriam šios išmokos buvo skirtos, nuolatinės gyvenamosios vietos pakeitimu išvykus iš Lietuvos Respublikos.

11.3. Šiame kontekste pažymėtina Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktika aiškinant ir taikant Fondo įstatymo nuostatas:

– įstatymų leidėjas nebuvo įtvirtinęs tokio Fondo išmokų mokėjimo nutraukimo pagrindo kaip pareiškėjo ar vaiko išvykimas gyventi į užsienį; Fondo įstatymo interpretavimas plečiamai (*inter alia* pasinaudojant pareiškėjo sąvoka) paneigtą teisę į Fondo išmokos gavimą; įstatymo tikslas – materialinė pagalba vaiko išlaikymui (2013 m. spalio 15 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵⁵⁶-2175/2013);

– nepilnamečių vaikų interesai yra prioritetiniai; Fondo išmokos yra skiriamos būtent vaikui ir negali būti nutraukiamos nesant tam teisinio, faktinio pagrindo, paneigiant teisės aktais jam suteikiamas teises; nesant teisėto pagrindo, būtų paneigta vaiko teisė į valstybės paramą ir išlaikymą; priešingas situacijos aiškinimas nėra galimas, nes kitaip būtų pažeidžiamos Konstitucijos 38 straipsnyje įtvirtintos vertybės ir valstybės įsipareigojimas saugoti ir globoti šeimą, motinystę (2014 m. kovo 21 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸⁵⁸-97/2014);

– atsižvelgiant į Fondo išmokų skyrimo tikslą, Fondo įstatymo nuostatos dėl Fondo išmokų mokėjimo ir jų mokėjimo nutraukimo negali būti aiškinamos plečiamai; jei nėra įstatymo nustatytų pagrindų sustabdyti arba nutraukti Fondo išmokų mokėjimą, įstatymų leidėjo numatyta materialinė parama neturėtų būti atimta dėl to, kad pasikeitė besikreipusio dėl lėšų vaikui išlaikyti gavimo asmens ar vaiko gyvenamoji vieta; kitaip būtų paneigta vaiko teisė į valstybės paramą ir išlaikymą (2017 m. balandžio 10 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eA-274-552/2017).

12. Seimas 2017 m. rugsėjo 28 d. priėmė Lietuvos Respublikos vaikų išlaikymo fondo įstatymo Nr. X-987 pakeitimo įstatymą, įsigaliojusį 2018 m. sausio 1 d., kurio 1 straipsniu Fondo įstatymas išdėstytas nauja redakcija ir pakeistu pavadinimu „Lietuvos Respublikos vaikų išlaikymo išmokų įstatymas“, o 2 straipsnyje *inter alia* nustatyta, kad įsigaliojus šiam įstatymui iki jo įsigaliojimo paskirtos ir mokėtos Fondo išmokos perskaičiuojamos ir toliau mokamos pagal Išmokų įstatymą (2 dalies 3 punktas).

12.1. Išmokų įstatymo 1 straipsnio „Įstatymo paskirtis ir taikymas“ 1 dalyje įtvirtinta: „Šiuo įstatymu nustatomi valstybės įsipareigojimo garantuoti šio įstatymo nustatyto dydžio vaiko išlaikymą, kai yra šiame įstatyme nustatytos sąlygos, vykdymas ir valstybės mokamų išmokų, skirtų vaikams išlaikyti (toliau – išmokos), administravimo pagrindai.“

Taigi Išmokų įstatymu reguliuojamas valstybės šiuo įstatymu priimto įsipareigojimo mokėti nustatyto dydžio išmokas, skirtas vaikų išlaikymui, vykdymas ir nustatytos šių išmokų mokėjimo sąlygos ir administravimo pagrindai.

12.2. Išmokų įstatymo 1 straipsnio 2 dalyje nustatyta: „Šis įstatymas taikomas asmenims, nesukakusiems 18 metų, taip pat vyresniems negu 18 metų nedarbingiems asmenims, kuriems iki sukankant 18 metų buvo nustatytas neįgalumas, (toliau – vaikas) ir vienam iš tėvų, su kuriuo teismo sprendimu arba tėvų susitarimu nustatyta vaiko gyvenamoji vieta, arba globėjui (rūpintojui), kuris kreipiasi dėl išmokų mokėjimo ir kuris atitinka šiame įstatyme nustatytas sąlygas, taip pat asmenims, kurie teismo sprendimu arba pagal teismo patvirtintą vaiko išlaikymo sutartį privalo mokėti vaiko išlaikymo lėšas, bet nevykdo teismo sprendimo arba nemoka visos teismo priteistos sumos.“

12.3. Taigi pagal Išmokų įstatymo 1 straipsnyje nustatytą teisinį reguliavimą vaikas, kurio išlaikymui pagal šį įstatymą skiriamos išmokos, yra asmuo, nesukakęs 18 metų, taip pat vyresnis negu 18 metų nedarbingas asmuo, kuriam iki sukankant 18 metų buvo nustatytas neįgalumas.

12.4. Šiame kontekste paminėtina, kad šio įstatymo 2 straipsnio „Pagrindinės šio įstatymo sąvokos“ 2 dalyje įtvirtinta pareiškėjo sąvoka: „pareiškėjas – vienas iš tėvų, su kuriuo teismo sprendimu arba tėvų susitarimu nustatyta vaiko gyvenamoji vieta, arba globėjas (rūpintojas), kuris kreipiasi į išmokų administratorių dėl išmokų mokėjimo“.

Taigi pagal Išmokų įstatymo 1 straipsnio 2 dalyje, 2 straipsnio 2 dalyje nustatytą teisinį reguliavimą pareiškėjas yra vienas iš tėvų, su kuriuo teismo sprendimu arba tėvų susitarimu nustatyta vaiko gyvenamoji vieta, arba globėjas (rūpintojas), kuris kreipiasi dėl išmokų mokėjimo ir kuris atitinka šiame įstatyme nustatytas sąlygas.

12.5. Šios konstitucinės justicijos bylos kontekste aktualios ir Išmokų įstatymo nuostatos, kuriose įtvirtintos išmokų skyrimo ir mokėjimo sąlygos.

12.5.1. Išmokų įstatymo 7 straipsnyje „Teisė į išmokas“ nustatyta:

„Vaikas turi teisę į išmokas, jeigu kreipiantis ir priimant sprendimą dėl išmokų skyrimo, o paskyrus išmokas – mokant išmokas yra tenkinamos visos šios sąlygos:

1) vaikas yra Lietuvos Respublikos pilietis, asmuo be pilietybės arba užsienietis, nuolat gyvenantis Lietuvos Respublikoje, kurio duomenys apie gyvenamąją vietą Lietuvos Respublikoje, o neturinčio gyvenamosios vietos – apie savivaldybę, kurios teritorijoje jis gyvena, yra įrašyti į Lietuvos Respublikos gyventojų registrą (toliau – Gyventojų registras);

2) vaikas ilgiau kaip mėnesį negauna vaiko išlaikymo lėšų ar gauna tik dalį vaiko išlaikymo lėšų;

3) pareiškėjas yra Lietuvos Respublikos pilietis, asmuo be pilietybės arba užsienietis, nuolat gyvenantis Lietuvos Respublikoje, kurio duomenys apie gyvenamąją vietą Lietuvos Respublikoje, o neturinčio gyvenamosios vietos – apie savivaldybę, kurios teritorijoje jis gyvena, yra įrašyti į Gyventojų registrą.“

Taigi pagal Išmokų įstatymo 7 straipsnyje nustatytą teisinį reguliavimą vaikas turi teisę į išmokas, jeigu kreipiantis ir priimant sprendimą dėl išmokų skyrimo, taip pat mokant paskirtas išmokas yra tenkinamos *inter alia* šios būtinos sąlygos:

– vaikas nuolat gyvena Lietuvos Respublikoje, t. y. jo duomenys apie gyvenamąją vietą Lietuvos Respublikoje (savivaldybę, kurios teritorijoje gyvena) yra įrašyti į Lietuvos Respublikos gyventojų registrą (1 punktas);

– pareiškėjas nuolat gyvena Lietuvos Respublikoje, t. y. jo duomenys apie gyvenamąją vietą Lietuvos Respublikoje (savivaldybę, kurios teritorijoje gyvena) yra įrašyti į Lietuvos Respublikos gyventojų registrą (3 punktas).

12.5.2. Šiai konstitucinės justicijos bylai aktuali aspektu pažymėtina, kad pagal Išmokų įstatymo 7 straipsnio 1, 3 punktuose nustatytą teisinį reguliavimą tiek vaikas, tiek pareiškėjas turi atitikti bendrą sąlygą – jie turi nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje ne tik tuo metu, kai yra kreipiamasi dėl išmokų ir jos skiriamos, bet ir jau paskirtų išmokų mokėjimo metu, t. y. vaiko ir pareiškėjo nuolatinė gyvenamoji vieta Lietuvos Respublikoje yra ir viena iš paskirtų išmokų mokėjimo būtinų sąlygų.

12.6. Šios konstitucinės justicijos bylos kontekste paminėtina ir tai, kad Išmokų įstatymo 10 straipsnio „Išmokų mokėjimo nutraukimas“ 1 dalyje *inter alia* nustatyta:

„Išmokų administratorius nutraukia išmokų mokėjimą, jeigu tenkinama bent viena iš šių sąlygų:

1) vaikas neatitinka šio įstatymo 7 straipsnio 1 punkte nurodytos sąlygos – nuo faktinių aplinkybių atsiradimo dienos;

<...>

3) pareiškėjas neatitinka šio įstatymo 7 straipsnio 3 punkte nurodytos sąlygos – nuo faktinių aplinkybių atsiradimo dienos;

<...>“

Taigi pagal Išmokų įstatymo 10 straipsnio 1 dalies 1, 3 punktus, aiškinamus kartu atitinkamai su šio įstatymo 7 straipsnio 1, 3 punktų nuostatomis, išmokų mokėjimas, kitaip nei pagal Fondo įstatyme nustatytą teisinį reguliavimą, yra nutraukiamas, jeigu vaikas ir (arba) pareiškėjas neatitinka vienos iš paskirtų išmokų mokėjimo būtinų sąlygų nuolat gyventi Lietuvos

Respublikoje, t. y. vaiko ir (arba) pareiškėjo nuolatinės gyvenamosios vietos pakeitimas išvykus iš Lietuvos Respublikos yra specialus pagrindas nutraukti išmokų mokėjimą.

II

Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės aktuose įtvirtintas teisinis reguliavimas

13. Šios konstitucinės justicijos bylos kontekste paminėtinos tarptautinės ir ES teisės aktų nuostatos, susijusios su vaiko teisių ir interesų apsaugos užtikrinimu.

13.1. 1948 m. Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje, priimtoje Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos, be kita ko, nustatyta, kad vaikams suteikiama ypatinga globa ir parama; visi vaikai, santuokiniai ir nesantuokiniai, naudojami vienoda socialine apsauga (25 straipsnio 2 dalis).

13.2. 1966 m. Tarptautiniame pilietinių ir politinių teisių pakte *inter alia* nustatyta, kad kiekvienas vaikas be jokios diskriminacijos dėl rasės, odos spalvos, lyties, kalbos, religijos, tautinės ar socialinės kilmės, turtinės padėties ar jo gimimo turi teisę į tokias apsaugos priemones, kurių reikia jam, kaip nepilnamečiui, ir kurias turi teikti šeima, visuomenė ir valstybė (24 straipsnio 1 dalis).

13.3. 1966 m. Tarptautiniame ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakte *inter alia* nustatyta, kad šeimai turi būti teikiama kuo didesnė apsauga ir pagalba tol, kol ji yra atsakinga už nesavarankiškų vaikų išlaikymą ir auklėjimą (10 straipsnio 1 dalis).

13.4. 1959 m. Vaiko teisių deklaracijoje, priimtoje Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos, be kita ko, nustatyta, kad įstatymu ir kitokiomis priemonėmis vaikui turi būti garantuojama ypatinga apsauga ir suteikiamos galimybės ir sąlygos sveikai ir normaliai vystytis fiziškai, protiškai, doroviškai, dvasiškai ir dalyvauti visuomenės gyvenime; šiuo tikslu leidžiant įstatymus svarbiausias motyvas turi būti vaiko interesų užtikrinimas (2 principas); visuomenės ir valdžios organų pareiga – ypač rūpintis vaikais, neturinčiais šeimos, ir vaikais, neturinčiais pakankamai pragyvenimo lėšų (6 principas); vaikas visuomet turi būti tarp tų, kam pirmiausia suteikiama apsauga ir parama (8 principas).

13.5. 1989 m. Vaiko teisių konvencijoje, be kita ko, nustatyta, kad imantis bet kokių su vaiku susijusių veiksmų, nesvarbu, ar tai darytų valstybinės, ar privačios įstaigos, užsiimančios socialiniu aprūpinimu, teismai, administracijos ar įstatymų leidybos organai, svarbiausia – vaiko interesai (3 straipsnio 1 dalis); taip pat nustatytas valstybių dalyvių įsipareigojimas teikti vaikui tokią apsaugą ir globą, kokios reikia jo gerovei, atsižvelgiant į jo tėvų, globėjų ar kitų asmenų, atsakančių už jį pagal įstatymą, teises ir pareigas, ir šiam tikslui imtis atitinkamų teisinių ir administracinių priemonių (3 straipsnio 2 dalis).

Šios konvencijos 26 straipsnyje įtvirtinta kiekvieno vaiko teisė naudotis socialiniu aprūpinimu pagal valstybės dalyvės įstatymus (1 dalis), kuris pagal reikalingumą teikiamas

atsižvelgiant *inter alia* į vaiko ir asmenų, atsakančių už vaiko išlaikymą, turimus išteklius ir galimybes (2 dalis).

Vaiko teisių konvencijos 27 straipsnyje įtvirtinta kiekvieno vaiko teisė turėti tokias gyvenimo sąlygas, kurių reikia jo fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam ir socialiniam vystymuisi (1 dalis); nustatyta, kad tėvams arba kitiems vaiką auklėjantiems asmenims tenka didžiausia atsakomybė už gyvenimo sąlygų, būtinų vaikui vystytis, sudarymą pagal jų sugebėjimus ir finansines galimybes (2 dalis); valstybės dalyvės, atsižvelgdamos į nacionalines sąlygas ir savo galimybes, imasi reikiamų priemonių ir padeda tėvams bei kitiems vaiką auklėjantiems asmenims šią teisę įgyvendinti, o prireikus teikia materialinę paramą (3 dalis); taip pat valstybės dalyvės imasi visų reikiamų priemonių, kad vaikas gautų geresnį išlaikymą iš tėvų ar kitų finansiškai už jį atsakančių asmenų tiek valstybės viduje, tiek iš užsienio (4 dalis).

Taigi Vaiko teisių konvencijoje, *inter alia* minėtose 3, 26, 27 straipsnių nuostatose, yra įtvirtintas vaiko interesų pirmumo principas, kurio paisydama valstybė turi pareigą teikti vaikui tokią apsaugą ir globą, kokios reikia jo gerovei, įstatymo nustatytais sąlygomis ir tvarka teikti jam materialinę paramą, tačiau atsižvelgdama pirmiausia į vaiko tėvų, globėjų ar kitų asmenų, kurie *inter alia* finansiškai atsako už jį pagal įstatymą ir kuriems tenka didžiausia atsakomybė už gyvenimo sąlygų, būtinų vaikui vystytis, sudarymą, teises ir pareigas, taip pat į vaiko ir asmenų, turinčių vaiką išlaikyti, išteklius ir galimybes. Pažymėtina, kad pagal šią konvenciją valstybės teikiama materialinė parama vaikui, skirta *inter alia* jam išlaikyti, yra tik pagalba tėvams ar kitiems tokią pareigą turintiems asmenims (27 straipsnio 3, 4 dalys).

13.6. 2006 m. Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos 7 straipsnyje, be kita ko, nustatyta, kad valstybės imasi visų būtinų priemonių, kad užtikrintų neįgalių vaikų visapusišką visų žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių įgyvendinimą lygiai su kitais vaikais (1 dalis); visuose veiksmuose, susijusiuose su neįgaliais vaikais, pirmiausia atsižvelgiama į vaiko interesus (2 dalis).

13.7. 2000 m. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje (patikslintoje 2007 m.) *inter alia* nustatyta, kad vaikai turi teisę į jų gerovei užtikrinti būtiną apsaugą ir globą (24 straipsnio 1 dalis); visuose valstybės ar privačių institucijų veiksmuose, susijusiuose su vaikais, pirmiausia turi būti vadovaujama vaiko interesais (24 straipsnio 2 dalis).

13.8. Šiame kontekste paminėtina, jog ESTT yra pažymėjęs, kad aiškinant ES teisę būtina atsižvelgti, be kita ko, į Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 24 straipsnio 2 dalį, kurioje įtvirtintas reikalavimas visuose valstybės ar privačių institucijų veiksmuose, susijusiuose su vaikais, pirmiausia vadovautis vaiko interesais, taip pat yra pažymėjęs, kad kompetentingos valstybės narės institucijos, įgyvendindamos ES teisę ir priimdamos atitinkamus sprendimus, turi subalansuotai ir pagrįstai įvertinti visus esamus interesus, visų pirma atsižvelgdamos į vaikų interesus (2012 m.

gruodžio 6 d. sprendimo sujungtose bylose C- 356/11 ir C- 357/11 *O. ir S. ir Maahanmuuttovirasto* 80–81 punktai).

Paminėtina ir tai, kad Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – EŽTT) savo jurisprudencijoje yra pažymėjęs, jog yra susiformavęs platus valstybių konsensusas (sutarimas), kad priimant visus sprendimus dėl vaikų svarbiausiu kriterijumi turi būti laikomi jų interesai (EŽTT Didžiosios kolegijos 2010 m. liepos 6 d. sprendimo byloje *Neulinger ir Shuruk prieš Šveicariją*, peticijos Nr. 41615/07, 135–136 punktai; EŽTT Didžiosios kolegijos 2019 m. rugsėjo 10 d. sprendimo byloje *Strand Lobben ir kiti prieš Norvegiją*, peticijos Nr. 37283/13, 204 punktas). EŽTT taip pat yra pažymėjęs, kad tais atvejais, kai priimant atitinkamus sprendimus išsiskiria vaiko ir tėvų interesai, derinant tuos interesus, priklausomai nuo jų prigimties ir rimtumo, pirmenybė teikiama vaiko interesams (EŽTT Didžiosios kolegijos 2003 m. liepos 8 d. sprendimo byloje *Sommerfeld prieš Vokietiją*, peticijos Nr. 31871/96, 64 punktas; minėto sprendimo byloje *Strand Lobben ir kiti prieš Norvegiją* 206 punktas).

14. Šios konstitucinės justicijos bylos kontekste taip pat aktualus ES teisės aktuose įtvirtintas teisinis reguliavimas, susijęs su asmens teise laisvai judėti.

14.1. Europos Sąjungos sutartyje *inter alia* nustatyta, kad savo piliečiams ES siūlo vidaus sienų neturinčią laisvės, saugumo ir teisingumo erdvę, kurioje laisvas asmenų judėjimas užtikrinamas kartu taikant atitinkamas *inter alia* išorės sienų kontrolės, imigracijos priemones (3 straipsnio 2 dalis); šioje erdvėje ES sukuria vidaus rinką (3 straipsnio 3 dalis), *inter alia* gerbdama valstybių narių nacionalinį savitumą (4 straipsnio 2 dalis).

Pagal Europos Sąjungos sutarties 6 straipsnio 1 dalį ES pripažįsta teises, laisves ir principus, įtvirtintus Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje. Šios chartijos 45 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtinta kiekvieno ES piliečio judėjimo ir apsigyvenimo ES laisvė.

14.2. Pažymėtina, kad pagal Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 20 straipsnį kiekvienas asmuo, turintis valstybės narės pilietybę, yra ES pilietis (1 dalis), o viena iš ES piliečių teisių yra teisė laisvai judėti ir apsigyventi valstybių narių teritorijoje (2 dalies a punktas). Pagal SESV 21 straipsnio 1 dalį kiekvienas ES pilietis turi teisę laisvai judėti ir apsigyventi valstybių narių teritorijoje laikydamasis Europos Sąjungos sutartyje, SESV ir joms įgyvendinti priimtose nuostatose nustatytų apribojimų ir sąlygų.

SESV 45 straipsnyje nustatyta, kad ES užtikrinama darbuotojų judėjimo laisvė (1 dalis), kuri reiškia, kad įdarbinimo, darbo užmokesčio ir kitų darbo ir užimtumo sąlygų atžvilgiu panaikinama bet kokia valstybių narių darbuotojų diskriminacija dėl pilietybės (2 dalis); ši laisvė suteikia teisę, galimą riboti tik viešosios tvarkos, visuomenės saugumo ir visuomenės sveikatos sumetimais, be kita ko, šiuo tikslu apsigyventi bet kurioje valstybėje narėje siekiant dirbti pagal tos valstybės piliečių įsidarbinimą reglamentuojančius įstatymus ir kitus teisės aktus, laikantis Europos Komisijos

reglamentuose nustatytų sąlygų pasilikti gyventi valstybės narės teritorijoje pasibaigus darbo jėga laikui (3 dalies c, d punktai).

14.3. Nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos kontekste pažymėtina, jog Reglamentu (EB) Nr. 883/2004 siekiama užtikrinti, kad ES judantys asmenys išsaugotų savo teisę *inter alia* į išmoką šeimai, tačiau pagal jo 1 straipsnio z punktą išmoka šeimai laikomos visos išmokos natūra arba pinigais, skirtos šeimos išlaidoms padengti, neįskaitant I priede nurodytų išankstinių išlaikymo ir specialių vaiko gimimo ir įvaikinimo išmokų.

Reglamento (EB) Nr. 883/2004 I priedo I dalies įrašė, susijusiame su Lietuva, yra nurodytos būtent Fondo išmokos pagal Vaikų išlaikymo fondo įstatymą. Paminėtina, kad Reglamentas (EB) Nr. 883/2004 pagal jo 36 konstatuojamąją dalį nėra taikomas išankstiniams vaiko išlaikymo išmokos mokėjimams (t. y. gražintiniams mokėjimams, susidarius situacijai, kai vienas iš tėvų nevykdo iš šeimos teisės kylančios teisinės prievolės išlaikyti savo vaiką), kurie nelaikomi tiesiogine šeimų iš kolektyvinės paramos gaunama išmoka; taip pat pagal 3 straipsnio 5 dalies a punktą jis nėra taikomas *inter alia* socialinei paramai. Taigi išmokos, kurios buvo skiriamos ir mokamos pagal Fondo įstatymą, taip pat išmokos, kurios yra skiriamos ir mokamos pagal Išmokų įstatymą, nepatenka į Reglamento (EB) Nr. 883/2004 taikymo sritį.

14.4. Paminėtina, kad reikalavimai naudojimuisi ES piliečių ir jų šeimos narių laisvo judėjimo ir gyvenimo valstybių narių teritorijoje teise yra nustatyti 2004 m. balandžio 29 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2004/38/EB dėl Sąjungos piliečių ir jų šeimos narių teisės laisvai judėti ir gyventi valstybių narių teritorijoje, iš dalies keičiančioje Reglamentą (EEB) Nr. 1612/68 ir panaikinančioje Direktyvas 64/221/EEB, 68/360/EEB, 72/194/EEB, 73/148/EEB, 75/34/EEB, 75/35/EEB, 90/364/EEB, 90/365/EEB ir 93/96/EEB (toliau – Direktyva) (1 straipsnio a punktas).

Direktyvoje nustatyta, kad ES pilietybė kiekvienam ES piliečiui suteikia pirminę ir asmeninę teisę laisvai judėti ir gyventi valstybių narių teritorijoje taikant ES teisės nustatytus apribojimus ir reikalavimus (1 konstatuojamoji dalis); ES pilietybė turėtų būti pagrindinis valstybių narių piliečių statusas, kai jie naudojami savo teise laisvai judėti ir gyventi šalyje (3 konstatuojamoji dalis), be to, visų ES piliečių teisė laisvai judėti ir gyventi valstybių narių teritorijoje turėtų būti suteikiama ir jų šeimos nariams, neatsižvelgiant į pilietybę, jei ta teise naudojama pagal objektyvius laisvės ir orumo reikalavimus (5 konstatuojamoji dalis).

Kaip nurodyta Direktyvoje, ji yra taikoma visiems ES piliečiams, atvykstantiems į kitą valstybę narę, kurios piliečiai jie nėra, ir jų šeimos nariams, kurie juos lydi arba prisijungia prie jų (3 straipsnio 1 dalis). Taigi ji taikoma tiems ES piliečiams ir jų šeimos nariams, kurie pasinaudojo savo teise laisvai judėti ir gyventi kitoje ES valstybėje narėje.

15. Šios konstitucinės justicijos bylos kontekste yra svarbi ESTT jurisprudencija, susijusi su asmenų teisės laisvai judėti ir apsigyventi valstybių narių teritorijoje aiškinimu, taip pat su ES teisės aktais, kuriais reglamentuojama ši teisė, aiškinimu.

ESTT yra pripažinęs, kad valstybės narės savo kompetenciją atitinkamose srityse privalo įgyvendinti laikydamosi ES teisės, įskaitant nuostatas dėl visiems ES piliečiams pripažintos laisvės judėti ir apsigyventi valstybių narių teritorijoje (2003 m. spalio 2 d. sprendimo byloje C-148/02 *Garcia Avello* 25 punktą).

Taigi, vadovaujantis ESTT jurisprudencija, valstybės narės net ir tose srityse, kurios nėra suderintos ES lygmeniu, savo kompetencija turėtų naudotis nepažeisdamos ES teisės, pirmiausia SESV nuostatų dėl kiekvienam ES piliečiui pripažįstamų pagrindinių teisių.

15.1. ESTT, aiškindamas SESV 21 straipsnio 1 dalies, kuria užtikrinama ES piliečių teisė laisvai judėti ir apsigyventi valstybių narių teritorijoje, ir Direktyvos nuostatas, 2018 m. birželio 5 d. sprendime byloje C-673/16 *Coman ir kt.* pažymėjo, kad asmenų judėjimo laisvės ribojimas, kuris nepriklauso nuo atitinkamų asmenų pilietybės, gali būti pateisinamas tik jeigu jis grindžiamas objektyviais bendrojo intereso pagrindais ir yra proporcingas pagal nacionalinę teisę siekiamam teisėtam tikslui; priemonė yra proporcinga, jei, būdama tinkama siekiamam tikslui įgyvendinti, neviršija to, kas būtina jam pasiekti (41 punktą).

15.2. ESTT ne kartą yra pripažinęs, kad SESV 21 straipsnio 1 dalyje numatytos galimybės ES piliečių laisvo judėjimo srityje nebūtų visiškai veiksmingos, jei valstybės narės pilietį nuo naudojimosi jomis būtų galima atgrasyti sudarant kliūtis jam apsigyventi kitoje valstybėje narėje jo kilmės valstybės teisės aktais, dėl kurių jis atsidurtų mažiau palankioje padėtyje vien dėl to, kad pasinaudojo minėtomis galimybėmis (*inter alia* 2013 m. liepos 18 d. sprendimo sujungtose bylose C-523/11 ir C-585/11 *Prinz ir Seeberger* 28 punktą, 2018 m. liepos 25 d. sprendimo byloje C-679/16 A 61 punktą).

Sprendamas bylas, susijusias su įvairiomis socialinės apsaugos išmokomis, ESTT yra pažymėjęs, kad tokios nacionalinės nuostatos, kuriose numatomos nepalankesnės sąlygos tam tikriems valstybės piliečiams tik todėl, kad jie pasinaudojo savo laisve judėti ir apsigyventi kitoje valstybėje narėje, yra SESV 21 straipsnio 1 dalyje visiems ES piliečiams pripažintų laisvių suvaržymas (2006 m. spalio 26 d. sprendimo byloje C-192/05 *Tas-Hagen ir Tas* 31–32 punktai; 2008 m. gegužės 22 d. sprendimo byloje C-499/06 *Nerkowska* 32–33 punktai; 2011 m. liepos 21 d. sprendimo byloje C-503/09 *Stewart* 86 punktą; 2015 m. vasario 26 d. sprendimo byloje C-359/13 *Martens* 33 punktą).

15.3. ESTT yra pažymėjęs ir tai, kad valstybės narės turi didelę diskreciją nustatyti ES teisės nereglamentuojamos išmokos gavėjo ryšio su atitinkama valstybe nare vertinimo kriterijus, nors ir privalo paisyti ES teisės nustatytą ribą (*inter alia* 2008 m. gegužės 22 d. sprendimo byloje

C-499/06 *Nerkowska* 37–39 punktai); siekiant įrodyti, kad yra tam tikras integracijos laipsnis, kaip kriterijus įrodant tokio ryšio buvimą nacionalinėje teisėje gali būti nustatyta sąlyga, kad išmokos gavėjas tam tikrą laiką būtų nuolat gyvenęs arba būtų rezidentas atitinkamoje valstybėje narėje (*inter alia* 2008 m. lapkričio 18 d. sprendimo byloje C-158/07 *Förster* 50 punktas, 2009 m. spalio 1 d. sprendimo byloje C-103/08 *Gottwald* 35 punktas); tačiau gyvenamosios vietos sąlyga gali būti neproporcinga, jeigu ji yra pernelyg išimtinio pobūdžio, nes ja neteisingai suteikiama pirmenybė veiksniai, kuris nebūtinai atspindi realų ir veiksmingą ryšio laipsnį, pašalinant bet koki kitą tokį ryšį atspindintį veiksni (*inter alia* 2011 m. liepos 21 d. sprendimo byloje C-503/09 *Stewart* 95 punktas, 2013 m. birželio 20 d. sprendimo byloje C-20/12 *Giersch ir kt.* 72 punktas); tuo atveju, jeigu gyvenamosios vietos reikalavimas nustatytas kaip vienintelė asmens ir valstybės ryšį įrodanti sąlyga, kyla grėsmė, kad atitinkamos išmokos nebus skiriamos asmenims, kurie, nors ir netenkina gyvenamosios vietos reikalavimo, yra pakankamai susiję su tam tikra valstybe nare (pavyzdžiui, kai asmuo yra atitinkamos valstybės narės pilietis ir toje valstybėje gana ilgai gyveno, lankė mokyklą, dirbo arba dėl kitų veiksnių, kaip antai dėl savo šeimos, kalbos mokėjimo, kitų socialinių ar ekonominių ryšių, gali įrodyti sąsają su ta valstybe) (2013 m. spalio 24 d. sprendimo byloje C-220/12 *Thiele Meneses* 38 punktas).

ESTT yra konstatavęs ir tai, kad nors biudžetinio pobūdžio argumentai gali būti valstybės narės socialinės politikos pasirinkimo pagrindas ir daryti įtaką socialinės apsaugos, kurią valstybė siekia įgyvendinti, priemonių pobūdžiui ir taikymo sričiai, patys argumentai bet kuriuo atveju nėra šios politikos tikslas, todėl negali pateisinti diskriminacijos vienos lyties atžvilgiu (2003 m. kovo 20 d. sprendimo byloje C-187/00 *Kutz-Bauer* 59 punktas; 2005 m. kovo 10 d. sprendimo byloje C-196/02 *Nikoloudi* 53 punktas); vien ekonominiai motyvai negali būti privalomieji bendrojo intereso pagrindai, galintys pateisinti SESV užtikrinamos pagrindinės laisvės apribojimą (*inter alia* 2013 m. spalio 24 d. sprendimo byloje C-220/12 *Thiele Meneses* 43 punktas).

15.4. Aiškindamas *inter alia* SESV 21, 45 straipsnių nuostatas, ESTT atitinkamai yra pažymėjęs, jog ES pirminė teisė negali asmeniui garantuoti, kad jo persikėlimas į kitą nei jo kilmės valstybę narę neturės poveikio socialinei apsaugai (*inter alia* 2013 m. balandžio 18 d. sprendimo byloje C-548/11 *Mulders* 45 punktas, 2016 m. sausio 21 d. sprendimo byloje C-515/14 *Komisija prieš Kiprą* 40 punktas); tačiau nacionalinės priemonės, galinčios apriboti galimybę pasinaudoti SESV garantuojama darbuotojų judėjimo laisve ar naudojimąsi ja padaryti mažiau patrauklų, gali būti leistinos tuo atveju, jeigu jomis siekiama SESV atitinkančio teisėto tikslo, jos grindžiamos privalomaisiais bendrojo intereso pagrindais, yra tinkamos tikslui pasiekti ir neviršija to, kas būtina jam pasiekti (*inter alia* 2007 m. sausio 18 d. sprendimo byloje C-104/06 *Komisija prieš Švediją* 25 punktas, 2010 m. kovo 16 d. sprendimo C-325/08 *Olympique Lyonnais* 38 punktas, 2013 m. rugsėjo 12 d. sprendimo byloje C-475/11 *Konstantinides* 50 punktas); kai kompetentingos

nacionalinės valdžios institucijos imasi nuo ES teisėje įtvirtinto principo nukrypstančios priemonės, kiekvienu konkrečiu atveju jos turi įrodyti, kad šia priemone gali būti užtikrintas nurodyto tikslo įgyvendinimas ir ji neviršija to, kas būtina jam pasiekti (*inter alia* 2010 m. balandžio 13 d. sprendimo byloje C-73/08 *Bressol ir kt.* 71 punktas, 2016 m. sausio 21 d. sprendimo byloje C-515/14 *Komisija prieš Kiprą* 54 punktas).

III

Konstitucijos nuostatos ir oficialioji konstitucinė doktrina

16. Šioje konstitucinės justicijos byloje tiriama teisinio reguliavimo, kuriuo buvo nustatytas reikalavimas pareiškėjui, besikreipiančiam dėl valstybės skiriamų vaiko išlaikymo išmokų, ir vaikui, dėl kurio išlaikymui skiriamų išmokų kreipiamasi, nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje, kad paskirta tokia išmoka būtų mokama, atitiktis Konstitucijos 38 straipsnio 2 daliai, 39 straipsnio 3 daliai.

17. Konstitucijos 38 straipsnyje *inter alia* nustatyta:

„Šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas.“ (1 dalis)

„Valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę.“ (2 dalis)

„Tėvų teisė ir pareiga – auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės juos išlaikyti.“ (6 dalis)

17.1. Kaip yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, Konstitucijos 38 straipsnio 1, 2 dalyse yra įtvirtinti bendro pobūdžio konstituciniai principai; šiomis nuostatomis išreiškiamas valstybės įsipareigojimas įstatymais ir kitais teisės aktais nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuriuo būtų užtikrinta, kad šeima, motinystė, tėvystė ir vaikystė, kaip konstitucinės vertybės, būtų visokeriopai puoselėjamos ir saugomos (*inter alia* 2012 m. vasario 27 d., 2015 m. rugsėjo 22 d., 2018 m. sausio 24 d. nutarimai).

Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad Konstitucijos 38 straipsnio 2 dalyje garantuojama valstybės apsauga ir globa įgyvendinama įvairiais būdais kuriant šeimai, motinystei, tėvystei ir vaikystei, kaip konstitucinėms vertybėms, palankią aplinką (2012 m. vasario 27 d., 2018 m. sausio 24 d. nutarimai).

17.2. Šiame kontekste pabrėžtina, kad Konstitucijos 38 straipsnio 2 dalyje vaikystė įtvirtinta kaip ypač saugoma ir puoselėjama konstitucinė vertybė atsižvelgiant į tai, kad vaikystė yra ypatingas žmogaus gyvenimo laikotarpis, kuriuo vyksta jo asmenybės formavimasis, susijęs su fizine, protine ir socialine branda, taip pat į tai, kad vaikai yra socialiai jautri ir ypač pažeidžiama visuomenės dalis dėl savo besiformuojančios asmenybės ypatumų (*inter alia* nepakankamos fizinės ir socialinės brandos). Pažymėtina, kad valstybės globa vaikystei, kaip ypač saugomai ir puoselėjamai konstitucinei vertybei, yra svarbi prielaida įgyvendinti Konstitucijos preambulėje įtvirtintą atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės siekį. Todėl pagal Konstitucijos 38

straipsnio 2 dalį vaikams yra būtina specifinė apsauga ir parama, kad būtų sudarytos sąlygos jiems sveikai ir visapusiškai vystytis, *inter alia* užaugti dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais.

17.3. Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs ir tai, kad iš Konstitucijos 38 straipsnio 2 dalies kylanti bendro pobūdžio valstybės priedermė saugoti ir globoti šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę negali būti aiškinama atsietai nuo šio straipsnio 6 dalyje įtvirtintos tėvų teisės ir pareigos auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės juos išlaikyti; visų pirma būtent tėvai yra atsakingi už savo vaikų auginimą ir auklėjimą, jų išlaikymą iki pilnametystės, o valstybės pareiga – pagal išgales teikti paramą šeimoms, auginančioms ir auklėjančioms vaikus namuose (2012 m. vasario 27 d., 2018 m. sausio 24 d. nutarimai).

Pažymėtina, kad pagal Konstitucijos 38 straipsnio 6 dalį tėvai turi pareigą išlaikyti savo vaikus iki jų pilnametystės. Kaip 2007 m. birželio 7 d. nutarime pažymėjo Konstitucinis Teismas, Konstitucijos 38 straipsnio 6 dalies nuostata yra skirta tėvų ir jų nepilnamečių vaikų santykiams reguliuoti; ji nereguliuoja tėvų ir vaikų santykių po to, kai vaikai tampa pilnamečiai. Šiame kontekste Konstitucinis Teismas taip pat pažymėjo, kad Konstitucijos 38 straipsnio 6 dalies negalima aiškinti kaip reiškiančios, esą įstatymų leidėjas apskritai negali įstatymu nustatyti tėvų pareigos remti savo paramos reikalingus pilnamečius vaikus, *inter alia* kad jie įgytų atitinkamą (kaip antai vidurinį, vidurinį kartu su profesiniu) išsilavinimą, jeigu tokią pareigą galima pagrįsti kitomis Konstitucijos nuostatomis; tokia tėvų pareiga kildintina ne tik iš įstatymų, bet ir iš Konstitucijos nuostatų visumos, *inter alia* iš tėvų ir vaikų ryšių vertingumo konstitucinio įtvirtinimo, atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės siekio, valstybės socialinės orientacijos (2007 m. birželio 7 d. nutarimas).

Atsižvelgiant į tai, pažymėtina, kad Konstitucijos nuostatos, *inter alia* jos 38 straipsnio 2 dalis, Konstitucijos preambuleje įtvirtintas atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės siekis, konstitucinis valstybės socialinės orientacijos principas, suponuoja galimybę įstatymu nustatyti tėvų pareigą išlaikyti ir pilnametystės sulaukusius vaikus, kai jie dėl neįgalumo negali savimi pasirūpinti ir savęs išlaikyti. Kartu pažymėtina, kad pagal Konstitucijos 38 straipsnio 6 dalį tėvams tenkanti pareiga išlaikyti savo vaikus iki pilnametystės tam tikrais atvejais, kai vaikas gali savarankiškai įgyvendinti visas savo teises ir vykdyti jam kylančias pareigas (kaip antai įstatyme numatytu asmens emancipacijos atveju), gali baigtis ir anksčiau, nei vaikas sulaukia įstatyme nustatyto pilnametystės amžiaus.

17.4. Konstitucinis Teismas, 2012 m. vasario 27 d., 2018 m. sausio 24 d. nutarimuose aiškindamas *inter alia* Konstitucijos 38 straipsnio 2 dalį, yra pažymėjęs, kad konstitucinis valstybės įsipareigojimas saugoti ir globoti šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę, kaip bendrasis principas, tam tikrais aspektais yra išreikštas ir kitose Konstitucijos nuostatose, *inter alia* 39 straipsnio 1 dalyje, kurioje garantuojama valstybės globa ir parama šeimoms, auginančioms ir auklėjančioms

vaikus namuose, ir 2 dalyje, kurioje dirbančioms motinoms yra užtikrinamos mokamos atostogos iki gimdymo ir po jo, palankios darbo sąlygos ir kitos lengvatos; tačiau Konstitucijos 38 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas imperatyvas negali būti aiškinamas kaip apimantis tik Konstitucijos 39 straipsnio 1, 2 dalių nuostatose įtvirtintas minėtų konstitucinių vertybių apsaugos garantijas – įgyvendinant konstitucinę valstybės priedermę kurti šeimai, motinystei, tėvystei ir vaikystei palankią aplinką gali būti plėtojamos įvairios jų apsaugos ir paramos joms formos; įstatymų leidėjas, atsižvelgdamas į įvairius socialinius, demografinius, ekonominius veiksnius, *inter alia* į valstybės materialines ir finansines galimybes, turi plačią diskreciją pasirinkti konkrečias apsaugos ir paramos priemones.

17.5. Konstitucijos 38 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas valstybės įsipareigojimas saugoti ir globoti vaikystę aiškintinas kartu su 39 straipsnio 3 dalimi, kurioje nustatyta: „Nepilnamečius vaikus gina įstatymas.“

17.5.1. Konstitucijos 39 straipsnio 3 dalies nuostata reiškia, kad nepilnamečiams vaikams turi būti garantuojama pakankama ir efektyvi jų teisių ir teisėtų interesų apsauga, taip pat kad įstatymų leidėjas, kitos valstybės institucijos, teisės aktais reglamentuodami nepilnamečių būklę, reguliuodami kitus santykius, turi paisyti nepilnamečių vaikų teisių ir teisėtų interesų (2000 m. birželio 13 d., 2015 m. rugsėjo 22 d. nutarimai).

17.5.2. Šiame kontekste pažymėtina, kad iš Konstitucijos, *inter alia* jos 38 straipsnio 2 dalies, kurioje, kaip minėta, vaikystė yra įtvirtinta kaip ypač saugoma ir puoselėjama konstitucinė vertybė, 39 straipsnio 3 dalies, pagal kurią valstybė privalo įstatymu garantuoti pakankamą ir efektyvią nepilnamečių vaikų teisių ir teisėtų interesų apsaugą, Konstitucijos preambulėje įtvirtinto atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės siekio, kyla konstitucinis vaiko interesų pirmumo imperatyvas. Šis imperatyvas suponuoja valstybės pareigą užtikrinti, kad tiek priimant įstatymus ir kitus teisės aktus, tiek juos taikant ir sprendžiant kitus su vaiku susijusius klausimus būtų atsižvelgiama pirmiausia į vaiko interesus ir nebūtų sudaroma prielaidų juos pažeisti.

17.6. Šios konstitucinės justicijos bylos kontekste pažymėtina, kad pagal Konstitucijos 38 straipsnio 2 dalį, 39 straipsnio 3 dalį valstybė turi pareigą ginti vaikų interesus, kai jų tėvai (vienas iš jų) nevykdo Konstitucijoje, *inter alia* jos 38 straipsnio 6 dalyje, įtvirtintų pareigų, *inter alia* pareigos išlaikyti savo vaikus. Pagal Konstituciją įstatymu gali būti nustatyta ir tokia vaikų teisės į išlaikymą užtikrinimo forma kaip valstybės finansinės paramos tėvų (vieno iš jų) neišlaikomiems vaikams teikimas. Tačiau pabrėžtina, kad, įstatymu įtvirtinus valstybės įsipareigojimą teikti tokią finansinę paramą vaikams, negali būti sudaroma prielaidų atleisti tėvus nuo konstitucinės jų pareigos išlaikyti savo vaikus, t. y. įstatymu turi būti nustatyta valstybės pareiga šiai paramai teikti išleistas lėšas išieškoti iš konstitucinės pareigos išlaikyti savo vaikus nevykdančių tėvų.

Kartu pažymėtina, kad, įstatymu įtvirtinant tokią vaikų teisės į išlaikymą užtikrinimo formą kaip valstybės finansinės paramos tėvų (vieno iš jų) neišlaikomiems vaikams teikimas, nustatant tokios paramos teikimo sąlygas turi būti paisoma iš Konstitucijos, *inter alia* jos 38 straipsnio 2 dalies, 39 straipsnio 3 dalies, kylančio konstitucinio vaiko interesų pirmumo imperatyvo, kuris, kaip minėta, suponuoja valstybės pareigą užtikrinti, kad tiek priimant įstatymus ir kitus teisės aktus, tiek juos taikant ir sprendžiant kitus su vaiku susijusius klausimus būtų atsižvelgiama pirmiausia į vaiko interesus ir nebūtų sudaroma prielaidų juos pažeisti.

18. Šiai konstitucinės justicijos bylai yra aktualus ir konstitucinis teisinės valstybės principas, kuris, kaip yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, suponuoja ir tai, kad turi būti užtikrintos žmogaus teisės ir laisvės (*inter alia* 2000 m. vasario 23 d., 2013 m. gruodžio 20 d., 2019 m. spalio 31 d. nutarimai).

18.1. Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra pabrėžęs, kad pagal Konstituciją riboti asmens teisės ir laisvės galima laikantis šių sąlygų: tai daroma įstatymu; apribojimai yra būtini demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti kitų asmenų teises bei laisves ir Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, taip pat konstituciškai svarbius tikslus; apribojimais nėra paneigiama teisių ir laisvių prigimtis bei jų esmė; yra laikomasi konstitucinio proporcingumo principo (*inter alia* 2004 m. sausio 26 d., 2014 m. gegužės 9 d., 2019 m. balandžio 18 d. nutarimai). Konstitucinis proporcingumo principas, kaip vienas iš konstitucinio teisinės valstybės principo elementų, reiškia, jog teisės aktuose nustatytos priemonės turi atitikti teisėtus ir visuomenei svarbius tikslus, kad šios priemonės turi būti būtinos minėtiems tikslams pasiekti ir neturi varžyti asmens teisių ir laisvių akivaizdžiai labiau, negu reikia šiems tikslams pasiekti (*inter alia* 2011 m. liepos 7 d., 2014 m. vasario 14 d., 2016 m. vasario 17 d. nutarimai).

Pažymėtina, kad šios naudojimosi asmens teisėmis ir laisvėmis ribojimo sąlygos *mutatis mutandis* taikytinos ribojant naudojimąsi asmenų teisėmis, įgytomis pagal įstatymą, kuriuo įgyvendinama iš Konstitucijos 38 straipsnio 2 dalies, 39 straipsnio 3 dalies kylanti valstybės pareiga ginti vaikų interesus, kai jų tėvai (vienas iš jų) nevykdo konstitucinės pareigos išlaikyti savo vaikus.

18.2. Šiame kontekste paminėtina, kad konstitucinio proporcingumo principo reikalavimas asmens teisių ir laisvių įstatymu neriboti labiau, negu reikia teisėtiems ir visuomenei svarbiems tikslams pasiekti, *inter alia* suponuoja reikalavimą įstatymų leidėjui nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris sudarytų prielaidas pakankamai individualizuoti asmens teisių ir laisvių apribojimus: ribojantis asmens teisės ir laisvės įstatymo nustatytas teisinis reguliavimas turi būti toks, kad sudarytų prielaidas kiek įmanoma įvertinti individualią kiekvieno asmens situaciją ir, atsižvelgiant į visas svarbias aplinkybes, atitinkamai individualizuoti konkrečias tam asmeniui taikytinas ribojančias jo teises priemones (*inter alia* 2011 m. liepos 7 d., 2016 m. vasario 17 d. nutarimai).

IV

Vaikų išlaikymo fondo įstatymo 2 straipsnio 3, 5 dalių**atitikties Konstitucijai vertinimas**

19. Šioje konstitucinės justicijos byloje tiriama Fondo įstatymo 2 straipsnio 3, 5 dalių tiek, kiek jose buvo nustatytas reikalavimas pareiškėjui ir vaikui nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje, kad gautų Fondo išmoką, atitiktis Konstitucijos 38 straipsnio 2 daliai, 39 straipsnio 3 daliai.

20. Pareiškėjo Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo abejonės dėl Fondo įstatymo 2 straipsnio 3, 5 dalyse įtvirtinto ginčijamo teisinio reguliavimo atitikties Konstitucijos 38 straipsnio 2 daliai, 39 straipsnio 3 daliai grindžiamos tuo, kad, jo nuomone, pagal šias Fondo įstatymo nuostatas asmenų, laikomų pareiškėju ir vaiku, teisinis subjektiškumas buvo susietas su nuolatinės gyvenamosios vietos Lietuvos Respublikoje sąlyga, todėl, pareiškėjui ir (arba) vaikui išvykus iš Lietuvos Respublikos į kitą valstybę gyventi, buvo laikoma, kad jie prarado teisinį subjektiškumą šio įstatymo požiūriu, ir Fondo išmokų mokėjimas galėjo būti nutraukiamas, t. y. iš nepilnamečio vaiko galėjo būti atimta galimybė naudotis teise į valstybės garantuojamą paramą (išlaikymą), taip pažeidžiant vaiko interesus ir asmenų teisę laisvai judėti.

Taigi pareiškėjas Fondo įstatymo 2 straipsnio 3, 5 dalyse įtvirtinto ginčijamo teisinio reguliavimo atitiktimi Konstitucijai abejoja iš esmės dėl to, kad, pasak jo, asmenims, laikomiems pareiškėju arba vaiku, nebeatitinkant vienos iš būtinų teisės kreiptis dėl Fondo išmokų įgijimo ir šių išmokų skyrimo sąlygos nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje, Fondo išmokų mokėjimas turėjo būti nutraukiamas, t. y. pareiškėjas abejoja, ar Konstitucijai neprieštaravo Fondo įstatymo 2 straipsnio 3, 5 dalys tiek, kiek jose, nustačius reikalavimą pareiškėjui ir vaikui nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje, kad būtų paskirta Fondo išmoka, jo nuomone, buvo įtvirtintas ir pagrindas nutraukti paskirtų Fondo išmokų mokėjimą.

21. Kaip minėta, ginčijamose Fondo įstatymo 2 straipsnio 3, 5 dalyse ir pareiškėjui (vienam iš tėvų, su kuriuo teismo sprendimu gyvena vaikas, arba globėjui (rūpintojui)), besikreipiančiam dėl Fondo išmokų, ir vaikui (jaunesniam nei 18 metų asmeniui arba vyresniam nei 18 metų nedarbingam asmeniui, jeigu jam iki sukankant 18 metų buvo nustatytas invalidumas (neįgalumas)), dėl kurio išlaikymui skiriamų išmokų kreipiamasi, neatsižvelgiant į jų pilietybę, buvo nustatytas bendras reikalavimas – nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje.

22. Sprendžiant dėl Fondo įstatymo 2 straipsnio 3, 5 dalyse įtvirtinto ginčijamo teisinio reguliavimo atitikties Konstitucijai pažymėtina, kad, kaip minėta:

– iš Konstitucijos, *inter alia* jos 38 straipsnio 2 dalies, kurioje vaikystė yra įtvirtinta kaip ypač saugoma ir puoselėjama konstitucinė vertybė, 39 straipsnio 3 dalies, pagal kurią valstybė privalo įstatymu garantuoti pakankamą ir efektyvią nepilnamečių vaikų teisių ir teisėtų interesų apsaugą, kyla konstitucinis vaiko interesų pirmumo imperatyvas, kuris suponuoja valstybės pareigą

užtikrinti, kad tiek priimant įstatymus ir kitus teisės aktus, tiek juos taikant ir sprendžiant kitus su vaiku susijusius klausimus būtų atsižvelgiama pirmiausia į vaiko interesus ir nebūtų sudaroma prielaidų juos pažeisti;

– pagal Konstitucijos 38 straipsnio 2 dalį, 39 straipsnio 3 dalį valstybė turi pareigą ginti vaikų interesus, kai jų tėvai (vienas iš jų) nevykdo Konstitucijoje, *inter alia* jos 38 straipsnio 6 dalyje, įtvirtintų pareigų, *inter alia* pareigos išlaikyti savo vaikus; pagal Konstituciją įstatymu gali būti nustatyta ir tokia vaikų teisės į išlaikymą užtikrinimo forma kaip valstybės finansinės paramos tėvų (vieno iš jų) neišlaikomiems vaikams teikimas;

– įstatymu įtvirtinant tokią vaikų teisės į išlaikymą užtikrinimo formą kaip valstybės finansinės paramos tėvų (vieno iš jų) neišlaikomiems vaikams teikimas, nustatant tokios paramos teikimo sąlygas turi būti paisoma iš Konstitucijos, *inter alia* jos 38 straipsnio 2 dalies, 39 straipsnio 3 dalies, kylančio konstitucinio vaiko interesų pirmumo imperatyvo.

22.1. Minėta, kad Fondo įstatymo 2 straipsnio 3, 5 dalyse įtvirtintu ginčijamu teisiniu reguliavimu, apibrėžiant pareiškėjo, besikreipiančio dėl Fondo išmokų, ir vaiko, kuriam šios išmokos skiriamos, sąvokas, nustatytas reikalavimas tiek pareiškėjui, tiek vaikui nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje buvo įtvirtintas tik kaip viena iš būtinų teisės kreiptis dėl Fondo išmokų įgijimo ir šių išmokų skyrimo sąlygų.

Minėta ir tai, kad tarp Fondo įstatymo 3 straipsnyje nurodytų paskirtų Fondo išmokų mokėjimo būtinų sąlygų nebuvo reikalavimo tiek pareiškėjui, tiek vaikui nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje, taip pat nei Fondo įstatymo 6 straipsnio 1 dalyje, nei kitose šio įstatymo nuostatose nebuvo nustatytas toks Fondo išmokų mokėjimo nutraukimo pagrindas kaip pareiškėjo ir (arba) vaiko nuolatinės gyvenamosios vietos pakeitimas išvykus iš Lietuvos Respublikos.

22.2. Vadinas, priešingai, nei teigia pareiškėjas, ginčijamose Fondo įstatymo 2 straipsnio 3, 5 dalyse nebuvo nustatyta tokia Fondo išmokų mokėjimo sąlyga ir toks šių išmokų nutraukimo pagrindas, kaip pareiškėjo ir (arba) vaiko nuolatinės gyvenamosios vietos pakeitimas išvykus iš Lietuvos Respublikos, o reikalavimas tiek pareiškėjui, tiek vaikui nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje buvo įtvirtintas tik kaip viena iš būtinų Fondo išmokų skyrimo sąlygų. Todėl Fondo išmokos, paskirtos pareiškėjui ir vaikui atitikus ginčijamu teisiniu reguliavimu įtvirtintą sąlygą – kreipimosi dėl Fondo išmokų ir jų skyrimo momentu nuolat gyvenant Lietuvos Respublikoje, net jeigu šie asmenys vėliau išvyko iš Lietuvos Respublikos į kitą valstybę, pagal Fondo įstatymą turėjo būti mokamos ir jų mokėjimas negalėjo būti nutraukiamas nei pagal ginčijamas šio įstatymo 2 straipsnio 3, 5 dalis, nei atitinkamai pagal šio įstatymo 3 straipsnio 1, 2 dalis, 6 straipsnio 1 dalį.

22.3. Taigi konstatuotina, jog nėra pagrindo teigti, kad Fondo įstatymo 2 straipsnio 3, 5 dalyse įtvirtintu ginčijamu teisiniu reguliavimu, kuriuo reikalavimas pareiškėjui ir vaikui nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje nustatytas tik kaip viena iš būtinų Fondo išmokų skyrimo sąlygų,

buvo sudarytos prielaidos pažeisti vaikų interesus, taigi ir asmenų teisę laisvai judėti pareiškėjo šioje konstitucinės justicijos byloje nurodytu aspektu.

Vadinasi, taip pat nėra pagrindo teigti, kad ginčijamu teisiniu reguliavimu buvo nepaisyta iš Konstitucijos 38 straipsnio 2 dalies, 39 straipsnio 3 dalies kylančios valstybės pareigos ginti vaikų interesus, kai jų tėvai (vienas iš jų) nevykdo konstitucinės pareigos išlaikyti savo vaikus, ir minėto konstitucinio vaiko interesų pirmumo imperatyvo, suponuojančio *inter alia* valstybės pareigą užtikrinti, kad įtvirtinant teisinį reguliavimą būtų atsižvelgiama pirmiausia į vaiko interesus ir nebūtų sudaryta prielaidų juos pažeisti.

23. Atsižvelgiant į išdėstytus argumentus, darytina išvada, kad Fondo įstatymo 2 straipsnio 3, 5 dalys tiek, kiek jose buvo nustatytas reikalavimas pareiškėjui ir vaikui nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje, kad būtų paskirta Fondo išmoka, neprieštaravo Konstitucijos 38 straipsnio 2 daliai, 39 straipsnio 3 daliai.

V

Vaikų išlaikymo išmokų įstatymo (2017 m. rugsėjo 28 d. redakcija)

7 straipsnio 1, 3 punktų, 10 straipsnio 1 dalies 1, 3 punktų

atitikties Konstitucijai vertinimas

24. Kaip minėta, Seimo 2017 m. rugsėjo 28 d. priimtame Vaikų išlaikymo fondo įstatymo Nr. X-987 pakeitimo įstatyme, įsigaliojusiam 2018 m. sausio 1 d., kuriuo Fondo įstatymas išdėstytas nauja redakcija ir pakeistu pavadinimu „Lietuvos Respublikos vaikų išlaikymo išmokų įstatymas“, *inter alia* nustatyta, kad pagal Fondo įstatymą paskirtos ir mokėtos Fondo išmokos perskaičiuojamos ir toliau mokamos pagal Išmokų įstatymą, kurio atitikties Konstitucijai pareiškėjas neginčija. Taigi *inter alia* pagal Fondo įstatymą paskirtos ir mokėtos Fondo išmokos toliau mokamos ir (arba) jų mokėjimas nutraukiamas laikantis Išmokų įstatyme nustatytų paskirtų išmokų mokėjimo sąlygų ir (arba) šių išmokų mokėjimo nutraukimo pagrindų.

25. Minėta, kad pagal Išmokų įstatymo 7 straipsnio 1, 3 punktuose įtvirtintą teisinį reguliavimą tiek vaikas, tiek pareiškėjas turi atitikti bendrą sąlygą – jie turi nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje ne tik tuo metu, kai yra kreipiamasi dėl išmokų ir jos skiriamos, bet ir jau paskirtų išmokų mokėjimo metu, t. y. vaiko ir pareiškėjo nuolatinė gyvenamoji vieta Lietuvos Respublikoje yra ir viena iš paskirtų išmokų mokėjimo būtinų sąlygų.

Taip pat minėta, kad pagal Išmokų įstatymo 10 straipsnio 1 dalies 1, 3 punktus, aiškinamus kartu atitinkamai su šio įstatymo 7 straipsnio 1, 3 punktų nuostatomis, išmokų mokėjimas nutraukiamas, jeigu vaikas ir (arba) pareiškėjas neatitinka vienos iš paskirtų išmokų mokėjimo būtinų sąlygų nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje, t. y. vaiko ir (arba) pareiškėjo nuolatinės gyvenamosios vietos pakeitimas išvykus iš Lietuvos Respublikos yra specialus pagrindas nutraukti išmokų mokėjimą.

26. Sprendžiant dėl Išmokų įstatymo 7 straipsnio 1, 3 punktų tiek, kiek pagal juose įtvirtintą teisinį reguliavimą nustatyta būtina paskirtų išmokų mokėjimo sąlyga – vaikas ir pareiškėjas turi nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje, 10 straipsnio 1 dalies 1, 3 punktų atitiktis Konstitucijai, pažymėtina, kad, kaip minėta:

– iš Konstitucijos, *inter alia* jos 38 straipsnio 2 dalies, kurioje vaikystė yra įtvirtinta kaip ypač saugoma ir puoselėjama konstitucinė vertybė, 39 straipsnio 3 dalies, pagal kurią valstybė privalo įstatymu garantuoti pakankamą ir efektyvią nepilnamečių vaikų teisių ir teisėtų interesų apsaugą, kyla konstitucinis vaiko interesų pirmumo imperatyvas, kuris suponuoja valstybės pareigą užtikrinti, kad tiek priimant įstatymus ir kitus teisės aktus, tiek juos taikant ir sprendžiant kitus su vaiku susijusius klausimus būtų atsižvelgiama pirmiausia į vaiko interesus ir nebūtų sudaroma prielaidų juos pažeisti;

– pagal Konstitucijos 38 straipsnio 2 dalį, 39 straipsnio 3 dalį valstybė turi pareigą ginti vaikų interesus, kai jų tėvai (vienas iš jų) nevykdo Konstitucijoje, *inter alia* jos 38 straipsnio 6 dalyje, įtvirtintų pareigų, *inter alia* pareigos išlaikyti savo vaikus; pagal Konstituciją įstatymu gali būti nustatyta ir tokia vaikų teisės į išlaikymą užtikrinimo forma kaip valstybės finansinės paramos tėvų (vieno iš jų) neišlaikomiems vaikams teikimas;

– įstatymu įtvirtinant tokią vaikų teisės į išlaikymą užtikrinimo formą kaip valstybės finansinės paramos tėvų (vieno iš jų) neišlaikomiems vaikams teikimas, nustatant tokios paramos teikimo sąlygas turi būti paisoma iš Konstitucijos, *inter alia* jos 38 straipsnio 2 dalies, 39 straipsnio 3 dalies, kylančio konstitucinio vaiko interesų pirmumo imperatyvo;

– konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja ir tai, kad turi būti užtikrintos žmogaus teisės ir laisvės;

– pagal Konstituciją riboti *inter alia* naudojimąsi asmenų teisėmis, įgytomis pagal įstatymą, kuriuo įgyvendinama iš Konstitucijos 38 straipsnio 2 dalies, 39 straipsnio 3 dalies kylanti valstybės pareiga ginti vaikų interesus, kai jų tėvai (vienas iš jų) nevykdo konstitucinės pareigos išlaikyti savo vaikus, galima tik laikantis šių sąlygų: tai daroma įstatymu; apribojimai yra būtini demokratiniėje visuomenėje siekiant apsaugoti kitų asmenų teises bei laisves ir Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, taip pat konstituciškai svarbius tikslus; apribojimais nėra paneigiama teisių ir laisvių prigimtis bei jų esmė; yra laikomasi konstitucinio proporcingumo principo, kaip vieno iš konstitucinio teisinės valstybės principo elementų, pagal kurį teisės aktuose nustatytos priemonės turi būti būtinos teisėtiems ir visuomenei svarbiems tikslams pasiekti; ribojantis naudojimąsi asmens teisėmis ir laisvėmis įstatymo nustatytas teisinis reguliavimas turi būti toks, kad sudarytų prielaidas kiek įmanoma įvertinti individualią kiekvieno asmens situaciją ir, atsižvelgiant į visas svarbias aplinkybes, atitinkamai individualizuoti konkrečias tam asmeniui taikytinas ribojančias jo teises priemones.

26.1. Pažymėtina, kad, įgyvendinant iš Konstitucijos 38 straipsnio 2 dalies, 39 straipsnio 3 dalies kylančią valstybės pareigą ginti vaikų interesus, kai jų tėvai (vienas iš jų) nevykdo konstitucinės pareigos išlaikyti savo vaikus, Išmokų įstatyme nustatyta vaiko teisė gauti valstybės finansinę paramą – išmokas, skirtas vaiko išlaikymui. Šiame įstatyme, kitaip nei Fondo įstatyme, yra įtvirtinta būtina paskirtų išmokų mokėjimo sąlyga, kad vaikas ir pareiškėjas turi nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje (7 straipsnio 1, 3 punktai), taip pat nustatytas specialus šių išmokų mokėjimo nutraukimo pagrindas – vaiko ir (arba) pareiškėjo nuolatinės gyvenamosios vietos pakeitimas išvykus iš Lietuvos Respublikos (10 straipsnio 1 dalies 1, 3 punktai).

26.2. Pažymėtina ir tai, kad pagal tokį Išmokų įstatyme įtvirtintą teisinį reguliavimą, kuriuo nustatyta būtina jau paskirtų išmokų mokėjimo sąlyga, kad vaikas ir pareiškėjas turi nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje (7 straipsnio 1, 3 punktai), taip pat nustatytas specialus šių išmokų mokėjimo nutraukimo pagrindas – vaiko ir (arba) pareiškėjo nuolatinės gyvenamosios vietos pakeitimas išvykus iš Lietuvos Respublikos (10 straipsnio 1 dalies 1, 3 punktai), vien dėl asmenų nuolatinės gyvenamosios vietos pakeitimo išvykus į kitą valstybę, neatsižvelgiant į jokias kitas aplinkybes, prarandama pagal šį įstatymą įgyta vaiko teisė į išmokas, skirtas jo išlaikymui, ir taip sudaromos prielaidos pažeisti vaiko interesus. Todėl tokiu teisiniu reguliavimu taip pat nesudaroma prielaidų įvertinti individualią kiekvieno asmens situaciją atsižvelgiant *inter alia* į konkretaus asmens ir valstybės ryšį pagrindžiančias ar kitas svarbias aplinkybes, *inter alia* į tai, ar valstybė, į kurią asmenys išvyko, teikia tam tikrą paramą tėvų (vieno iš jų) neišlaikomiems vaikams. Paminėtina, kad tam tikrais atvejais tokiu teisiniu reguliavimu kartu gali būti sudaromos prielaidos nepagrįstai riboti asmenų judėjimo laisvę.

Šiame kontekste pažymėtina, kad tokio Išmokų įstatymo 7 straipsnio 1, 3 punktuose, 10 straipsnio 1 dalies 1, 3 punktuose nustatyto teisinio reguliavimo, kuriuo sudaromos prielaidos pažeisti vaiko interesus, negalima konstituciškai pateisinti vien siekiu mažinti valstybės biudžeto išlaidas.

26.3. Taigi konstatuotina, kad Išmokų įstatymo 7 straipsnio 1, 3 punktuose įtvirtintu teisiniu reguliavimu, kuriuo nustatyta būtina jau paskirtų išmokų mokėjimo sąlyga, kad vaikas ir pareiškėjas turi nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje, taip pat 10 straipsnio 1 dalies 1, 3 punktuose įtvirtintu teisiniu reguliavimu, kuriuo vien vaiko ir (arba) pareiškėjo nuolatinės gyvenamosios vietos pakeitimas išvykus iš Lietuvos Respublikos įtvirtintas kaip specialus išmokų mokėjimo nutraukimo pagrindas, nepaisyta iš Konstitucijos, *inter alia* jos 38 straipsnio 2 dalies, 39 straipsnio 3 dalies kylančio konstitucinio vaiko interesų pirmumo imperatyvo, suponuojančio *inter alia* valstybės pareigą užtikrinti, kad įtvirtinant teisinį reguliavimą būtų atsižvelgiama pirmiausia į vaiko interesus ir nebūtų sudaryta prielaidų juos pažeisti, taip pat konstitucinio proporcingumo principo, kaip vieno iš konstitucinio teisinės valstybės principo elementų.

27. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, jog jis, nustatęs, kad Konstitucijai prieštarauja pareiškėjo neginčijamos nuostatos, įtvirtintos tame pačiame teisės akte, kurio kitų nuostatų atitiktį Konstitucijai pareiškėjas ginčija, privalo tai konstatuoti (2014 m. liepos 11 d., 2015 m. birželio 11 d., 2015 m. rugsėjo 29 d. nutarimai). Tai taikytina ir pareiškėjo neginčijamoms tuos pačius santykius reguliuojančioms nuostatomis, įtvirtintoms teisės akte, kuriuo pakeistas pareiškėjo ginčijamas teisinis reguliavimas. Konstitucinio teisingumo įgyvendinimas suponuoja tai, kad Konstitucijai prieštaraujantis teisės aktas (jo dalis) turi būti pašalintas iš teisės sistemos (*inter alia* 2001 m. lapkričio 29 d., 2015 m. rugsėjo 22 d. nutarimai).

28. Atsižvelgiant į išdėstytus argumentus, darytina išvada, kad Išmokų įstatymo 7 straipsnio 1, 3 punktai tiek, kiek juose nustatyta būtina paskirtų išmokų mokėjimo sąlyga vaikui ir pareiškėjui nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje, taip pat šio įstatymo 10 straipsnio 1 dalies 1, 3 punktai prieštarauja Konstitucijos 38 straipsnio 2 daliai, 39 straipsnio 3 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui.

Vadovaudamasis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 102, 105 straipsniais, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 1, 53, 53¹, 54, 55, 56 straipsniais, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas

nutaria:

1. Pripažinti, kad Lietuvos Respublikos vaikų išlaikymo fondo įstatymo (Žin., 2006, Nr. [144-5464](#)) 2 straipsnio 3, 5 dalys tiek, kiek jose buvo nustatytas reikalavimas pareiškėjui ir vaikui nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje, kad būtų paskirta Vaikų išlaikymo fondo išmoka, neprieštaravo Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

2. Pripažinti, kad Lietuvos Respublikos vaikų išlaikymo išmokų įstatymo (2017 m. rugsėjo 28 d. redakcija; TAR, 2017-10-09, Nr. 16000) 7 straipsnio 1, 3 punktai tiek, kiek juose nustatyta būtina paskirtų išmokų mokėjimo sąlyga vaikui ir pareiškėjui nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje, prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnio 2 daliai, 39 straipsnio 3 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui.

3. Pripažinti, kad Lietuvos Respublikos vaikų išlaikymo išmokų įstatymo (2017 m. rugsėjo 28 d. redakcija; TAR, 2017-10-09, Nr. 16000) 10 straipsnio 1 dalies 1, 3 punktai prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnio 2 daliai, 39 straipsnio 3 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui.

Šis Konstitucinio Teismo nutarimas yra galutinis ir neskundžiamas.

Konstitucinio Teismo teisėjai

Elvyra Baltutytė

Gintaras Goda

Danutė Jočienė

Gediminas Mesonis

Vytas Milius

Daiva Petrylaitė

Janina Stripeikienė

Dainius Žalimas